СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **41** (522), 15—21 жовтня 2009

Фото Сергія Марченка

На світлині Сергія Марченка — храм Івана Богослова в селі Шевченкове, що на Черкащині. Про нього читайте більше на стор. 16, але це фото не випадково відкриває нинішнє число тижневика, наскрізна тема якого — слово без кордонів. Бо, як писав Іван Богослов, "В почині було Слово..."

ВІРМЕНІЯ — УКРАЇНА: «МЕРИДІАНИ КАРТИ І ДУШІ»

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Києво-Могилянська академія, "Всесвіт"

Кожен письменник має потребу в спілкуванні з читачем. Література споконвіку орієнтована до іншого, але результат від цього діалогу часом неможливо спрогнозувати. Психологи запевняють, що насправді базові структури свідомості в представників різних культур однакові — це безчуттєві ("амодальні") стани, натомість прагнення до розмаїття — це запрограмована в людині втеча від смерті й припинення існування. Письменники намагаються вказати на самобутність культури реґіону, на вартісність індивідуального життя, яке набуває цінності саме в процесі становлення — чуттєвому, інтелектуальному, трансцендентному.

Сільва Капутікян починає свою повість "Каравани ще йдуть..." з думки, нібито на каравелі Колумба (до речі, 12 жовтня вкотре відзначено День Америки) був і вірменський моряк Мартірос, а отже, Новий світ відкрив і представник її нації. Для письменника важливо показати самобутність своєї культури, що випросторюється в часі й темпоралізується в просторі. Ще десятиліття тому письменник мав більше можливостей для потрапляння в інші світи — навіть в СРСР перекладали багато. Безперечно, левову частку складали ідеологічні автори, але траплялося, що й за тих умов у республіках можна було натрапити на цікаві книжки. Тепер ми нічого вже не знаємо про літературні угруповання сусідніх країн.

Зрозуміло, геополітичний вектор України — європейський простір осмисленої етичної свободи. Але світ на Сході не менш цікавий, зокрема якщо взяти до уваги простір колишніх республік. Три роки тому в Єревані відбувся І Міжнародний форум перекладачів і видавців, що мав на меті сформувати простір нових контактів після п'ятнадцятирічного колапсу, коли попередні напрацювання було майже знищено (перед цьогорічним Форумом відкрито сайт, який має об'єднати перекладацькі й видавничі зусилля на пострадянському просторі).

Змінився час, змінилися література, механізми ринку та книговидання. Якщо раніше багато вирішувалося в кабінетах з ідеології (проте, хоч як парадоксально, але з літературного конвеєра виходили і справді дивовижні твори — оригінальні й перекладні), то тепер багато вирішують новітні референтні групи й *масові* смаки. Щодо кланів і референтних груп, то цим уже нікого не здивуєш: у всі часи були такі оказії. А ось зі смаками справді відбулося щось не те.

Поруйнована свідомість перехідного часу після падіння СРСР опинилася на роздоріжжі. 1990-ті — це час, коли зовсім не до естетики. Зменшилися наклади журналів і газет, багато відійшло в минуле, а щось вийшло з пекла в стані жевріння й немочі. Люди думали про кусень хліба, а не про літературу. Це покоління за волею долі, жорстокої й несправедливої, опинилося в *естетичній резервації*. Воно не знайшло себе у світі, позаяк світ реальності був занадто спрощеним у прагненнях до матеріального блага. А світ ідеальний, незбагненний, духовний залишився поза увагою.

З часом ми опинилися перед купою сміття. Як відомо, в періоди криз виживають переважно графомани — ось парадокс історії літератури. Саме графомани дивом знаходять кошти на видання своєї продукції. Та, зрештою, повіримо, що на все у світі є Божий замисел.

Саме цей замисел спричинився до появи Міжнародного форуму перекладачів і видавців країн СНД і Балтії, який цього року втретє відбувся в Єревані й мав назву "Практика перекладу і ринок: механізми взаємодії національних літератур". Перші два форуми (2007, 2008 р.) мали переважно теоретичний характер. Форум набув популярності й викликав інтерес не тільки в перекладацькому співтоваристві країн СНД і Балтії, а й поза їхніми межами.

У III Форумі взяли участь близько 150 делегатів. Саме цей Форум присвячено практичним питанням перекладу національних літератур. Перші кроки вже зроблено після II Форуму: створено сайт Спілки перекладачів країн СНД і Балтії, підготовлено до друку "Анотований каталог письменників та перекладачів країн СНД і Балтії" (від України до каталогу увійшли А. Багряна, Н. Бельченко, О. Божко, П. Вольвач, С. Драченко, Ю. Завгородній, Т. Зарівна, Д. Лазуткін, В. Левицький, О. Лучук, Т. Лучук, І. Магдиш, А. Месропян, М. Нестерчук, Л. Таран, А. Тимченко, Н. Федорак, Д. Чистяк і автор цих рядків).

До порядку денного III Форуму було включено такі питання: механізми розробки, підготовки та видання затребуваних на ринку книжкових проектів національних літератур; обмін досвідом із виходу на національні ринки; фінансові джерела (державні кошти, спонсорство тощо). Крім того, важливими були й питання щодо вдосконалення та розвитку творчої координації. Крім книговидавців і перекладачів, делегатами III Форуму були також викладачі з різних вищих начальних закладів, зацікавлені в підготовці перекладацьких кадрів, обмінові студентів, щоб у майбутньому стало можливим перекладати літературу безпосередньо з мов країн СНД і Балтії.

Закінчення на стор. 7

СВЯТО ПОКРОВИ І СЛАВА ПОВСТАНСЬКОГО ВІЙСЬКА

67 років тому в День Покрови Пресвятої Богородиці було задекларовано створення Української Повстанської Армії, яку Провід ОУН покликав вести збройну боротьбу за право українців мати власну державу.

Тисячі старшин і стрільців УПА пройшли через криваві жорна війни, тюрем і заслань. Більшість із них прийняла смерть на полях слави по всій території України та за її межами.

УПА була армією народною, яку вилонив український народ і яку народ підтримував, за що й зазнав переслідувань окупантів. Але ці жертви не були даремними. Сьогодні українці мають власну державу, і над золотоверхим Києвом майорить національний прапор.

Однак боротьба за українську Україну ще триває, і визнання Героїв ОУН-УПА на державному рівні залишається іспитом на державницьку зрілість. Уже два роки президентський законопроект "Про правовий статус учасників боротьби за незалежність України 20—90-х років XX століття" не знаходить підтримки в парламенті. Колоніальна свідомість заважає багатьом українським політикам визнати боротьбу УПА. Такі політики не здатні творити українську державність і захищати національні інтереси.

Знаково, що у ці жовтневі дні ми вшановуємо пам'ять Провідника ОУН Степана Бандери, який 50 років тому загинув від руки Москви у Мюнхені. Постать С. Бандери, яка є символом незнищенності державницької ідеї та незламності українського визвольного руху, і нині мобілізує патріотів на втілення в життя Української Самостійної Соборної Держави і на наповнення її національним змістом. Вільна Україна утверджується, і це є прямим наслідком національно-визвольних змагань, в авангарді яких стояла Українська Повстанська Армія.

Висловлюємо подяку ветеранам УПА за героїзм і жертовність. Для багатьох поколінь українців ви завжди будете прикладом незламності духу і глибокого патріотизму. Нехай свято Покрови стане для нас усіх національним днем пам'яті геройського чину і слави українського війська — козацького, стрілецького, повстанського.

Слава Україні!
Слава Воїнам УПА!

ЗАХИСТ ТРУДЯЩИХ ЧИ ВИБОРЧІ ШОУ?

Петро АНТОНЕНКО
Фото **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

Днями розпочалася широко рекламована акція профспілок — осінній наступ трудящих проти бідності. Проводить його Федерація профспілок України. Почався “наступ” 7 жовтня, мітинги й пікети були приурочені до Всесвітнього дня боротьби за гідну працю.

Хотілося б, звісно, вірити, що профспілки, як і належить, стоять на захисті інтересів трудівників. Але чи не грають вони в політичні ігри? Нагадаємо, що ФПУ після торішніх бурхливих подій у профспілках, скандалів, пов’язаних з переділом величезного майна колишніх радянських профспілок, очолив представник Партії реґіонів Василь Хара, депутат парламенту. Вся риторика, заклики керівництва ФПУ, якими вони заохочують людей на “осінній наступ”, спрямовані передусім проти уряду, який очолює лідер БЮТ. Тож маємо й осінній передвиборний “наступ” і на політичних опонентів.

Хоч усі проблеми, про які говорять профспілки, справді існують, і претензії до уряду, загалом до влади цілком справедливі. Ось головні. Досі мінімальну зарплату в Україні не піднято до рівня прожиткового мінімуму, як вимагає закон, хоч цей прожитковий мінімум просто смішний при нинішніх цінах і тарифах. За межею бідності, як заявляють профспілки, — дві третини населення, насамперед мільйони пенсіонерів. Зарплати і пенсії заморожено, хоч інфляція вражає. Усе це суперечить тому, про що бадьоро заявляє влада.

Що є, те є. А що ж буде? Перелік того, що інкримінують урядові профспілки, не менш довгий і сумний. За версією профспілок, уряд щось планує на догоду Міжнародному валютному фонду, щоб позичити чергові мільярди, які підуть, насамперед, на порятунок комерційних банків. Профспілки заявили, що уряд планує різко підвищити тарифи на газ для населення. Поки що цього не відбудеться: уряд і профспілки не дійшли згоди. Тепер, щоправда, обидві сторони — уряд і профспілки — гучно заявляють народові, що це саме вони стримали зростання ціни на газ.

Ще одна резонансна тема: начебто уряд планує збільшити пенсійний вік: жінок до 60, чоловіків — до 65 років (що, до речі, перевищує середню тривалість життя чоловіків в Україні).

Ще один негарний намір влади — і надалі заморожувати зарплати і пенсії. І нарешті, на догоду міжнародним фінансовим структурам обкласти працівників, бізнес новими податками і зборами.

Якщо все це так, то не дивно, що люди виходять на акції протесту. Питання полягає в тому, чи справді так, особливо стосовно намірів влади. Тут усе не з’ясовано, хоч демократія, свобода слова, відкритість влади, інші задекларовані речі. Невже не можна нарешті пояснити (доповісти) народові, що за угоди підписує наша влада, зокрема уряд, з міжнародними фінансовими інституціями? Годі вже пліток і чуток про якісь “таємничі” пакети угод. Враження таке, наче підписують якісь новітні “пакти Молотова — Ріббентропа”.

Прикро, якщо цілком зрозуміле невдоволення людей соціальним становищем використовуватимуть спритні політикани у своїх передвиборних цілях.

І якщо 7 жовтня була перша акція “осіннього наступу”, ця доволі бліда “розминка” перед іншими дійствами, то чим саме стане гучно рекламована всеукраїнська акція профспілок у столиці на майдані Незалежності й у реґіонах 17 жовтня — у Всесвітній день боротьби з бідністю? Захистом соціальних прав людей чи черговим політичним передвиборним шоу?

ПАРАД КАСТИНГІВ ЗАМІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Петро АНТОНЕНКО

Передчасний старт виборчої кампанії засвідчив: більшість кандидатів уникає стратегічних політичних тем. Хоч Україна перебуває перед вибором — демократичне європейське майбутнє чи радянське минуле?

Прес-конференція політолога, директора Інституту глобальної стратегії Вадима Карасьова в УНІАН мала назву “Історична суть президентських виборів: кастинг популістів чи вибір майбутнього?”

Нині всі “кастингують”, зазначив політолог, — у різних телевізійних танцювальних та інших шоу. Ось і передчасний вступ у виборчу кампанію багатьох кандидатів на посаду президента, цей їхній фальстарт нагадує своєрідний кастинг замість серйозної розмови із суспільством про те, якою має бути Україна завтра. Тому й фактичний початок виборчої кампанії більше маркетинговий — хто вигідніше продасть себе як кандидата. Хтось позиціонує себе як миротворця, хтось — як рятівника народу, хоч іноді треба рятувати суспільство від таких рятівників. Натомість політичні гравці уникають стратегічних моментів, хоч саме ці питання треба ставити в центр суспільної дискусії. Одне з основних, наголосив політолог, — дати відповідь, чому майже за два десятиліття в Україні та інших пострадянських країнах так і не відбулися глобальні демократичні переміни, як у Східній і Центральній Європі.

Привід для аналізу — те, що нині відзначають 20-річчя глобальних демократичних змін у Європі: це падіння Берлінської стіни, оксамитові революції в Польщі, Чехії, Угорщині, інших країнах, початок розпаду СРСР, врешті, якщо говорити про Україну, — ювілей утворення Народного руху і фактичний початок становлення незалежності. Наші європейські сусіди давно в Євросоюзі, НАТО, а ми все ще на роздоріжжі. Рішуча спроба провести демократичні перетворення пов’язана з президентськими виборами 2004 року, але почате не було доведено до кінця. То чому б не поставити питання так: **вибори 2010 року мають стати логічним продовженням і завершенням вибору нації 2004-го.**

Що ж бачимо в нинішньому “кастингу” політиків? Особливо модні популістські мотиви, і не лише в змаганні — хто більше наобіцяє соціальних благ. Навіть те, що схоже на турботу про економіку, скажімо, заклики пожвавити певну галузь, більше нагадує звичайнісіньке лобіювання того чи іншого бізнесу. Або питання про водопровід чи ремонт доріг — це логіка на рівні мера міста, а не майбутнього глави великої європейської держави. Політик, який перетворюється на бюро скарг, — це не політик стратегії й перспективи. Справжній політик має ставити питання глобально, що гарантуватиме європейські соціальні стандарти.

Ось кілька глобальних питань, зазначив політолог, які чомусь обминають наші політичні гравці. Замість нескінченних розмов про кризу, час уже ставити питання, якою Україна має вийти з цієї кризи. Це буде економічна модель олігархічних кланів чи модель заможного, могутнього середнього класу? Куди піде у нашій великій аграрній державі агропромисловий комплекс — у минуле чи в майбутнє? Чи станемо ми частиною об’єднаної енергетичної системи Європи, чи й надалі будемо прив’язані до Росії? Чи визначимося нарешті з власною історією, адже вона є ключем до майбутнього? А наша історія свідчить, що в українській нації протягом століть нуртував протодемократичний дух, потяг до свободи й незалежності.

Одне слово, нинішні вибори — це глобальний вибір: європейське демократичне майбутнє чи пострадянське минуле, зазначив Вадим Карасьов. І хоч би що хто говорив, треба визнати, що з основних політичних постатей зараз саме так ставить питання лише чинний Президент України. Натомість симптоматично, що інші політики уникають не те що відповідей на виклики, а навіть публічної дискусії на ці теми. Якщо українське суспільство зрозуміє всю важливість свого вибору, то саме у чинного Президента будуть усі шанси на перемогу, зазначив політолог.

Відповідаючи на запитання журналістів про начебто вже визначену “рейтингами” перевагу двох відомих кандидатів, політолог зазначив, що все далеко не так просто. Навіть великий український бізнес, вплив якого на політикум важко заперечити, поки що не визначився, чи робити ставку на когось із тих двох кандидатів. Бізнес вичікує, визначається, бо він хоче стабільності. А перемога одного з кандидатів може обернутися серйозним ударом по тих, хто підтримував іншого кандидата.

Стосовно ж “рейтингів”, складених на основі так званих соціологічних опитувань, то, не кажучи вже про замовність таких “опитувань”, навіть якщо вони й віддзеркалюють думку людей у певний момент, треба ставитися критично. Адже часто саме настирливе оприлюднення “рейтингів” впливає на громадську думку: люди починають думати так, як їм кажуть “рейтинги”. Тому політолог порадив ставитися до них, як до звичайнісіньких виборчих технологій. Мову треба вести не про “рейтинги”, “кастинг” політиків, а про глобальні речі, про національну стратегію держави.

АНКЕТА
ЧИТАЦЬКИХ ЗАУВАЖЕНЬ І ПОБАЖАНЬ ГАЗЕТІ «СЛОВО ПРОСВІТИ»

1. Читаю “Слово Просвіти” з _____ регулярно, час від часу, повністю, вибірково, сам, передаю іншим (потрібне підкреслити).
2. Мені подобаються публікації на такі теми _____ _____, а також таких авторів _____.
3. Слід відмовитись від публікацій, в яких _____ _____.
4. Вважаю, що “Слово Просвіти” повинно впровадити додаткову рубрику_____, в якій _____.
5. Читаю ще газети _____ _____, тому, що в “Слові Просвіти” не знаходжу матеріалів про _____ _____.
6. 2009 року газета “Слово Просвіти” була мені корисною тим, що _____.
7. Я використовую кожне число “Слова Просвіти” для ознайомлення з поточними подіями, шукаю відповіді на свої запитання, роблю вирізки для використання в роботі, збираю підшивку, інше _____ (потрібне підкреслити).
8. На 2010 рік щодо “Слова Просвіти” маю намір: передплатити та залишатися в числі активних читачів і дописувачів; передплатити і бути серед прихильників газети; купувати тижневик у кіоску; читатиму газету принагідно; не розраховую бути читачем, інше _____ (потрібне підкреслити).
9. Мої персональні дані:

а) професія, посада _____;

б) вік _____ , стать _____, освіта _____;

в) ім’я, прізвище (за бажанням) _____;

г) адреса або інші реквізити для контакту (за бажанням) _____.

ЗЕМЛЯ ТРИВОГИ НАШОЇ

«Круглий стіл» Всеукраїнського товариства «Просвіта» «Екологічні проблеми та «Червона книга України»

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка провело в “Укрінформі” “круглий стіл”, присвячений проблемам збереження природного середовища. Приводом стало видання “Червоної книги України”. Вже обсяг цієї книги, куди внесено сотні видів рослинного й тваринного світу, що під загрозою зникнення, спонукав до дискусії з широкого кола екологічних проблем. Народні депутати, науковці, відповідальні посадовці Міністерства охорони навколишнього природного середовища, представники громадських екологічних організацій зійшлися на думці: пострадянське, постколоніальне сьогодення України має дуже багато екологічних проблем, які, на жаль, не поспішає розв’язувати влада. Учасники дискусії пов’язували ці проблеми із загальним станом духовності, суспільної моралі.

Тон дискусії задав голова “Просвіти”, народний депутат України **Павло МОВЧАН**, який вів “круглий стіл”:

— Ми презентуємо нове видання “Червоної книги”, але сюди вже можна додати ще кілька десятків видів рослин і тварин, що перебувають на межі зникнення. Бо книга, як завжди, запізнюється: людина встигає накоїти значно більше, ніж зафіксовано. Уже й людина стає однією з істот, які можна вписувати до “Червоної книги”. Людина, яка була визначена як вершина творення Господнього. Характерно, що стурбованість станом довкілля висловлює і Церква. Готуючись до “круглого столу”, я прочитав чимало матеріалів, зокрема в Інтернеті, які свідчать, що ми стрімко втрачаємо природні ресурси, стоїмо перед величезними викликами. Ось чуємо, що один із політичних лідерів прихопив собі 140 гектарів угідь. Можу зробити цілий перелік, і це окрема тема, хто і скільки набрав народної власності. Скажімо, по Дніпру, де, починаючи від Києва, захопили десятки гектарів. Навіть доступу до річок уже немає. Тому цілком виправдана тривога за довкілля, якою перейнята громадськість, Міністерство охорони навколишнього природного середовища.

Дискусія торкнулася найболючіших тем. Ось основні думки учасників “круглого столу”.

Народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи **Іван ЗАЄЦЬ**:

— “Червону книгу” слід зробити доступнішою для загалу, збільшити наклад. Вона повинна бути в кожній школі, бібліотеці. Треба найближчим часом розмістити на її сайті електронний варіант.

Із книги добре видно, що загальна тенденція невтішна: дуже швидко зростає кількість видів рослин і тварин, що перебувають на межі зникнення. Проблема навіть не в законодавчому забезпеченні охорони довкілля: воно достатнє. Але нема розуміння представників влади. Світ рухається вперед, у багатьох країнах впроваджують моделі екосоціального розвитку, оподатковують використання природних ресурсів. А в нашій податковій системі й натяку на це немає, бракує механізму покарання за забруднення природи.

Ми ще ледве відходимо від комуністичної моделі інфраструктури, якій була властива повна концентрація економіки, навіть житла. Проте світ виходить на іншу модель, де людина потребує простору, хоч би клаптика землі. Натомість маємо швидкий процес зниження лісів, захоплення сільськогосподарських земель під так звану забудову. Займають долини річок, інші території, що мають природоохоронну функцію.

Непокоїть низький рівень природоохоронної освіти. Традиційне природошанування знищено. Я не раз говорив: прочитайте наших класиків, наприклад Шевченка, Коцюбинського. Ідея природошанування закладена в самому імперативі народної культури, звичаїв. Але українську культуру методично знищують, зокрема й цей напрям.

Тому треба вжити невідкладних заходів. Ми з Юрієм Костенком стали ініціаторами двох законопроектів. Один — про мораторій, заборону на п’ять років надавати землі рекреаційного призначення під будь-яку забудову. Інший — про мораторій на вирубування зелених насаджень у населених пунктах. Це крайні заходи, але нині настав час рішучих дій.

Для прикладу, проблема збереження тваринного світу. Що роблять мисливці? Це вже не мисливці, а вбивці. Вони користуються супертехнікою, суперзброєю. І звірина нині не може врятуватися від таких “мисливців” на гелікоптерах, з рушницями з оптичним прицілом. Гальмується процес створення заповідних територій. А кожен згаяний день означає розкрадання земель, знищення лісів.

Заступник директора Центральної геофізичної обсерваторії **Леонід ТАБАЧНИЙ**:

— Про що можна говорити за такого державного фінансування, коли на наступний рік заплановано на оновлення приладової бази Держкомгідромету... 200 гривень. Є прилади ще з часів радянської влади, 1960 років. Програми, які затверджують парламент і уряд, не підкріплені фінансово. Зокрема й чорнобильські, де фінансування зменшено в кілька разів. За які ж кошти вести контроль забруднених радіацією територій? Попри все, ми ведемо моніторинг стану довкілля, маємо багато інформації. Але серед численних сайтів спробуйте знайти такий, де йдеться про рівень забруднення певної території.

Академік НАНУ **Костянтин СИТНИК**:

— Не все так погано. У громадських екологічних організаціях, таких, як Всеукраїнська екологічна ліга, Товариство охорони природи працюють висококваліфіковані фахівці. Посаджено тисячі гектарів лісів, створено заповідні території.

Маю пропозицію щодо “Червоної книги”: треба видати 25 таких невеликих книжечок у кожній області. Є природничі кафедри університетів, профільні інститути Академії наук, ботанічні сади. Вони й повинні підготувати видання. А замість загальних ухвал потрібна конкретика — хто й що саме робитиме. Чому Міністерство освіти і науки не спрямовує виховання в молодого покоління любові до природи? Є Міністерство економіки. То роз’ясніть людям, скільки ми втрачаємо, не дбаючи про природу.

Господь створив живу й неживу природу. А що роблять люди? Руйнують. Невже нам треба тяжкий неврожайний рік, щоб зрозуміти: ми знищуємо полезахисні лісосмуги, посаджені ще по війні. Можливо, варто зробити когось із міністрів, дотичних до природних ресурсів, віце-прем’єром уряду? Наприклад очільника Мінприроди Георгія Філіпчука.

Доктор біологічних наук, завідувач кафедри ботаніки Національного університету біоресурсів і природокористування **Борис ЯКУБЕНКО**:

— Цього року ми спільно з Мінприроди розробляли порядок розрахунків за збитки, нанесені довкіллю. Врахували світовий досвід, який показує, що треба компенсувати витрати на ліквідацію шкоди, завданої природі, вартість втрачених, пошкоджених об’єктів, вартість втрати екосистемних послуг. Адже всі природоохоронні зони виконують специфічні функції. Попередні тарифи за нанесення шкоди довкіллю були просто мізерні, навіть за знищення виду, занесеного до “Червоної книги”. Ми ввели коефіцієнти, і тепер суми сягатимуть 800 гривень і вище, а для юридичних осіб — удвічі більше. Якщо цей механізм запрацює, треба, щоб значна частина отриманих коштів ішла в місцеві бюджети, на природоохоронні заходи, на просвітницьку роботу.

Пропонуємо також довкола заповідних територій законодавчо встановити буферні природоохоронні зони, щоб господарська діяльність не завдавала шкоди заповідникам. Приклад тому — торішня пожежа в заповіднику Асканія Нова.

Заступник міністра охорони навколишнього природного середовища **Микола МОВЧАН**:

— Дякую “Просвіті”, що порушила ці дуже важливі теми. Ми не так часто бачимо на нашому телебаченні програми з екології. (*Репліка Павла Мовчана: “Ми запрошували сюди чимало телеканалів. Але де вони? Якби йшлося про щось “смажене”, були б. А екологія, мабуть, телебачення не цікавить*”). Щодо роботи нашого міністерства. Ми добилися, щоб уряд ухвалив рішення створити десять нових заповідних територій до 25, що є. Але цього замало. На жаль, у нас наука і Мінприроди ще недостатньо співпрацюють. Хіба ми не можемо спільно зайнятися не лише охороною, а й відтворенням рослинного й тваринного світу? Наприклад через ботанічні сади?

Уже не перший рік добиваємося, щоб ввести екологічну освіту в школі. Ось будуються нові школи. А подивіться, чи там є оранжереї, біологічні куточки?

Щодо заповідників. Хочемо переконати їхнє керівництво, що це ще й прибуткова справа. Слід розвивати туризм, щоб відвідувачі могли зайти в музей, церкву.

Голова Всеукраїнської екологічної ліги **Тетяна ТИМОЧКО**:

— Уже набридло 18 років слухати одні й ті самі плачі щодо довкілля. Звертаюся до депутатів, міністрів: треба ухвалити закон, мораторій — то ухваліть! Екологія не набуде пріоритету, доки програми політичних партій не міститимуть кільканадцять пунктів екологічної проблематики. Розпочинаються президентські вибори. З чим кандидати йдуть на них? Дивіться: один з майбутніх кандидатів закликає “до нової індустріалізації”. Та хай їй грець! Ми ще ту не видихали.

Часто місцева влада блокує створення заповідних територій, не надаючи землі. То викличте голову обласної, районної державної адміністрації, з’ясуйте ситуацію. А то сільська рада може заблокувати Указ Президента, не надаючи землі під національний заповідник.

Тут, у столиці, Мінприроди готує документацію на створення заповідних територій. А місцеві екологічні структури надають дозвіл на будівництво на цих територіях екологічно небезпечних об’єктів. Як це розуміти?

Перший заступник начальника Держслужби заповідної справи Мінприроди **Микола СТЕЦЕНКО**:

— Серед позитивного назву значне збільшення площ заповідних територій. Ми беремо курс на європейську норму — 10 відсотків заповідних площ від території держави.

Доки в нас керівників на місцях питатимуть лише про зростання виробничих показників, а не про те, скільки шкоди це завдало природі, поліпшення стану довкілля не буде.

Наведу приклад. Президент видав Указ про створення одного з національних парків. Здавалося б, проблем нема. 37 тисяч гектарів території, можна і треба створювати парк. Тут обласне управління лісового господарства заявляє: воно категорично проти, бо там є “забруднені землі”. Їду особисто. І що бачу? 3,6 гектара землі, височезний цегляний паркан, ковані ворота. Стоять охоронці: “Сюди не можна, це приватне господарство”. Як не можна? Це земля лісового фонду. Хто дав право тут розпоряджатися? Неподалік загородили ще одну територію — 4 гектари. А пишуть, що там “забруднено”. Тож на цих приватників радіація не діє?

Директор комунального підприємства “Київський міський будинок природи” **Микола ЗУБОВИЧ**:

— У країні внаслідок заболочення, забруднення водойм значно погіршився хімічний склад природних вод — суттєво знизилася їхня кислотність. Це призводить до зростання захворювань.

Володимир ГАПТАР, заступник директора департаменту секретаріату міністра навколишнього природного середовища, згадав добрим словом серію мультимедійних дисків, які видало Товариство “Просвіта”, і запропонував видати такий самий диск за матеріалами “Червоної книги України”. Також запропонував “Просвіті” ініціювати Всеукраїнський екологічний з’їзд, який зібрав би державні органи і громадські організації, причетні до збереження довкілля. Варто заснувати Державну премію України в галузі екології.

Підбиваючи підсумки обговорення, Павло Мовчан зазначив:

— Ми підтримуємо ідею проведення загальнонаціонального екологічного зібрання. І маємо запросити до широкого обговорення екологічних проблем Міносвіти, Мінприроди, Мінкультури. Можемо залучити і Комітет у справах релігій, бо секторальні розгляди не такі дієві. “Просвіта” підтримає й ініціативу створення посади віце-прем’єра з питань екології, спробуємо зробити і перші пілотні регіональні “Червоні книги” — дешеві, масові видання.

У резолюції “круглого столу” зазначено, що “сьогодні Україна є однією з найбільш екологічно проблемних країн світу”. Учасники зібрання звернулися до влади з вимогою гарантувати захист “конституційного права громадян на безпечне навколишнє середовище”. Серед інших вимог — посилення відповідальності за порушення екологічних норм, впровадження новітніх екологічних технологій, зупинення нищення зелених насаджень, що набуло вже масового характеру, особливо під час забудови в містах. У свою чергу просвітяни в центрі й регіонах беруться значно посилити екологічну просвітницьку роботу серед населення. А чи прислухається влада, наші політики до голосу громадськості — покаже час, якого в нас не так і багато, враховуючи, як стрімко збільшуються за обсягом наші “Червоні книги”.

“Більшість українців Латвії переймаються проблемами України”.

«НАСТАВ ЧАС ЗМІНИТИ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ»

На запитання письменника Юрія Завгороднього відповідає Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці Рауль ЧИЛАЧАВА

— Шановний пане Посол! Передусім дозвольте висловити вдячність, що Ви знайшли час відповісти на мої запитання. В Україні Вас представляти нема особливої потреби, бо Ваша багатопланова діяльність добре відома. Але все-таки маю нагадати нашим читачам хоч дещо: двомовний поет (грузинський та український), перекладач, доктор філологічних наук, професор, академік, заслужений діяч мистецтв України, лауреат літературних премій і відзнак. Тривалий час Ви були заступником міністра у справах національностей та міграції, голови Державного комітету, бо цю державну інституцію реорганізовували частіше від інших. Вам запропонували представляти нашу державу в Латвійській Республіці. Наскільки ця пропозиція була для Вас несподіваною, як довго Ви вирішували її прийняти?

— Тривалий час я справді працював у відомстві, яке опікувалося питаннями національних меншин і міжнаціональних відносин. Робота була цікавою, навіть схожою на дипломатичну. Уявіть: в Україні проживають представники понад 130 національностей, які після розвалу СРСР дістали можливість вільно розвивати свою культуру, зберігати традиції, встановлювати прямі контакти з етнічними батьківщинами. Проблем було чимало, а однозначних рецептів їхнього розв’язання не знав ніхто. Тому доводилось вивчати світовий досвід демократичного, толерантного співіснування етнічних меншин в унітарній державі, їздити світом, зустрічатися з високопосадовцями, дипломатами, а передовсім постійно творчо працювати з самими нацменшинами. Однак, як це буває в житті, настав час змінити вектор діяльності. Стрілка зупинилася на дипломатії, і я опинився під дахом МЗС України. Втім, пропозиція поїхати до Латвії була справді цілковитою несподіванкою, і я серйозно засумнівався в доцільності такого вибору. Через деякий час все ж таки погодився, і тепер не шкодую.

— Я понад двадцять років прожив у Латвії, свого часу (1988—89 рр.) був одним із засновників Українського національно-культурного товариства “Дніпро”, заступником голови. Спочатку це було єдине об’єднання українців Латвії, яких, за переписом, проживало тоді в республіці близько 100 тисяч. Нині їхня чисельність скоротилася до 60 тисяч, але, наскільки мені відомо, створено вже понад два десятки різноманітних українських організацій. Що в них спільного і що не дає можливості їм бути разом в єдиному гурті, мати власні ЗМІ, культурні центри, проводити спільні відзначення національних свят? Чи все-таки до чогось ідеться? Наскільки може чи має право наше Посольство співпрацювати з українськими організаціями? Я знайомий з багатьма латишами у Києві, що отримали право на мешкання в Україні, вони активно працюють на спільних українсько-латвійських підприємствах. Час від часу Посольство Латвійської Республіки в Україні запрошує співвітчизників з різних приводів: узяти участь у відкритті якоїсь виставки, відсвяткувати День Незалежності або інше державне чи релігійне свято.

— Переважна більшість із 60 тисяч українців Латвії відчуває свою причетність до України й переймається її проблемами. Нині в Латвії 15 українських національно-культурних товариств, у яких об’єднані сотні активістів. Товариства існують в усіх великих містах Латвії, де живуть етнічні українці й вихідці з України.

Посольство має добре налагоджені контакти з нашими громадами, яким час від часу передає навчальну, довідкову і художню літературу, музичні інструменти, національні костюми, комп’ютерну техніку. При Посольстві створена Координаційна рада, на засіданнях якої обговорюють плани громад, виробляють оптимальні варіанти їх здійснення. Ми залучаємо наші товариства до відзначення різноманітних свят, виставок, презентацій, проведення науково-практичних семінарів. Чимало робить для згуртування наших співвітчизників Український інформаційний центр при Академічній бібліотеці Латвії, де зібрано велику колекцію книжок з українознавства, а також аудіо- та відеоматеріали. На латвійському державному радіо є українськомовна передача “На хвилях Дніпра”, яку регулярно веде кореспондент радіо “Свобода”, за сумісництвом і перекладач нашого Посольства Людмила Пилип, українка із Закарпаття.

На жаль, віднедавна через економічну скруту не виходить газета “Український вісник”, яка мала широке коло читачів. Свого часу її частково фінансувало Міністерство інтеграції Латвії, але внаслідок урядової реформи міністерства не стало, а його обов’язків ніхто не виконує. Бізнесменам, які також підтримували газету, криза не дає змоги виявляти колишню щедрість. Хоч обіцяють згодом відновити фінансування. Поживемо — побачимо.

— Українсько-латвійські зв’язки давні. У 1920—30-ті в Латвії діяли українські товариства, виходила недовгий час газета. Чи хтось із українських чи латвійських істориків досліджував ці факти? Як їх можна використати в наш час?

— Кілька років тому в Ризі вийшла книжка “Українці Латвії. Люди згадують, документи свідчать” (редакційна колегія: Е. Давиденко, В. Павленко, В. Строй). У ній вміщено нарис доктора історії, асоційованого професора історії і філософії Латвійського університету, завідувача відділу державного історичного архіву Ерікса Єкабсонса, в якому зацікавлений читач може знайти чимало достовірних відомостей про перебування українців у Латвії з кінця XIX століття. Із видання можна довідатись і про українські національні товариства, і про українську культуру й освіту в Латвії.

За підтримки українського бізнесмена Олега Степанова торік у Києві побачив світ чудовий альбом “Нашого цвіту по всьому світу”, в якому також порушено теми перебування українців у Латвії.

— Українці, які набули громадянства Латвійської Республіки, мають право безвізового в’їзду до України, як будь-які громадяни інших держав Європейського Союзу. Але ті, що мають лише паспорти постійних мешканців Латвійської Республіки (особи без громадянства), повинні для відвідин Батьківщини отримувати платні візи. Певні пільги надає посвідчення закордонного українця. Чи багато латвійських українців отримали ці посвідчення? Скільки зараз у Латвії постійно мешкає громадян нашої держави?

— Питаннями закордонного українства донедавна займалось міністерство, в якому я працював. Певний час навіть був куратором відповідного департаменту, тому, приїхавши до Латвії, одразу закликав наших “негрів” (так іронічно називають себе негромадяни) або отримувати посвідчення закордонного українця, або відновлювати громадянство України. Чимало людей дослухалося до моїх слів, і через певний час до консульства надійшло багато заяв. За останні три роки понад 2 000 осіб уже отримали “корінці” з Батьківщини, що дає їм право на безплатну візу додому терміном на п’ять років. До речі, довготермінова віза строком до півроку для негромадян безплатна.

Щодо громадян України — постійних мешканців Латвії, то їхня кількість коливається від 1,5 тисячі до 2 тисяч осіб. Принаймні так стверджує статистика нашого консульства.

— Негативи й негаразди світової економічної кризи не оминули ні України, ні Латвії. У нас загострення в економіці додає політична ситуація напередодні чергових виборів Президента. А як потерпає Латвія — країна, позбавлена природних ресурсів і з малими експортними можливостями? Наскільки її зачепила світова криза і чи помітно початок оздоровлення? На відміну від нашої гривні, латвійський лат щодо долара за цей рік майже не змінив курсу, але чи можна вважати, що кризові явища латвійської економіки менші, ніж в Україні?

— Латвія — одна з країн, яку світова економічна криза зачепила найдужче. Катастрофічно впав рівень виробництва, зросло безробіття, бюджет держави урізаний до неможливого. МВФ, який є основним донором Латвії в цей важкий час, вимагає від уряду секвеструвати бюджет ще на півмільярда латів (мільярд доларів). Найбільш уразливими галузями виявилися медицина, освіта, культура, правоохоронна система, туристичний і ресторанний бізнес. Рухнув один із найбільших фінансових “монстрів” країни “Парекс банка”, який поки що утримується на плаву завдяки державі.

Досі вважали, що в Європі працюють понад 200 тисяч латвійських гастарбайтерів, однак віднедавна їхні лави поповнила нова хвиля трудових мігрантів.

Словом, ситуація більш ніж складна. За даними преси, Латвія нині за рівнем бідності — третя в ЄС. Але національна валюта поки що тримається, навіть міцніє. За 100 доларів зараз дають 46 латів. Давно тривають розмови про введення євро в Латвії, однак навіть за оптимістичними прогнозами, цього не варто очікувати раніше, ніж 2014 року.

— Хоч би яку посаду обіймав справжній поет, навіть керуючи державою, а таких прикладів у світі достатньо, він усе одно лишається поетом. Ваша теперішня посада вимагає багато часу на розв’язання політичних й економічних відносин не лише України й Латвії, оскільки Рига здавна відома як один із центрів Східної Європи, де розв’язували міжнародні проблеми. Проте Вам вдалося за короткий термін здійснити в Латвії багато спільних літературних проектів. Чи не могли б Ви детальніше розповісти про них? Декого мало б здивувати, що Ви спромоглися в умовах економічної кризи разом з латвійськими колегами підготувати і видати ґрунтовну Антологію української поезії, в якій представлено понад дев’яносто поетів України — від Тараса Шевченка до наймолодшої сучасної генерації. Латиші вперше ознайомляться з віршами поетів доби “Розстріляного відродження” і тих, що жили й працювали в еміграції.

— До приїзду в Латвію я сумнівався, чи вдасться зайнятися літературними проектами, хоч був упевнений, що обов’язково візьмуся за них при слушній нагоді. Зі своєї бібліотеки про всяк випадок прихопив книжки Райніса, щоб краще вчитатися в його твори. У Ризі довідався про дружину класика Аспазію, також видатну поетесу. Одразу виникла ідея перекласти вибрані твори цього сонячного подружжя, що й було зроблено.

За фінансової підтримки латвійського бізнесмена українського походження Василя Мельника вдалося видати розкішний ілюстрований альбом поезій Райніса й Аспазії “Трикольорове сонце” трьома мовами — українською, грузинською та латиською. Ця книжка дістала широкий розголос у країні, з цього приводу мене прийняла Президент країни Вайра Віке-Фрейберга, а в найпрестижнішому залі Риги Будинку чорноголових відбулася презентація, яка зібрала весь латвійський бомонд — від літераторів, діячів культури, представників української діаспори й інших національних меншин до дипломатів, депутатів і міністрів. Невдовзі переклав (також українською і грузинською) й видав твори двох видатних класиків латиської поезії XX століття Олександра Чака й Ояра Вацієтіса.

Окремо слід сказати про білінгвічну збірку віршів Тараса Шевченка “Доля”, яка є збіркою вибраних перекладів латиською мовою поетичної спадщини українського генія. Видання, ілюстроване малярськими творами автора, ввібрало найкращі переклади, зроблені латиськими поетами протягом XX століття. Латиський читач знову відкрив Великого Кобзаря, адже його книжок у Ризі не видавали з ювілейного 1964 року!

Насамкінець кілька слів про Антологію української поезії, яку ви згадали. Це — своєрідний “алаверди” на вашу ґрунтовну антологію “З латвійського берега”, видану у львівському видавництві “Кальварія” 2007 року. Робота над підготовкою і виданням книжки була дуже складною, адже МЗС України, який мав профінансувати цей проект, з відомих причин не зміг виконати взяті зобов’язання. Довелося ходити шукати пожертви, бо на той час переклади були майже готові. Знайшлися люди, які мають не лише гроші, а й добре серце, внутрішню потребу творити добро.

Користуючись нагодою, хочу разом зі спонсорами антології подякувати відомому латиському поетові Іманту Аузіньшу, який

допоміг мені в упорядкуванні. Він став і редактором, й одним з перекладачів. Цю саму місію І. Аузіньш виконав і під час видання поезій Т. Шевченка.

Зауважу також, що всі ці видання (крім “Долі” Т. Шевченка, яку повністю профінансувала Україна) здійснені на спонсорські кошти. Найбільшу підтримку в цій справі надали відомі українці Латвії — почесний консул України у м. Вентспілс Олег Степанов і віце-президент асоціації роботодавців Латвії Василь Мельник.

— Вдячний Вам, пане Раулю, за запрошення взяти участь у презентації цієї антології, яка, на мій подив, була велелюдною. Шкода тільки, що серед півтори сотні присутніх не було представників Національної спілки письменників України, крім мене, але я теж був з оказією — мене відрядила “Просвіта” з подарунками для учнів Ризької української середньої школи. Саме на черзі моє запитання щодо цієї школи. Як вона живе сьогодні? Які в неї проблеми? Чим можуть і повинні допомогти державні структури України, враховуючи, що в Російській Федерації для кількох мільйонів українців нема жодної державної середньої школи?

— Один із перших примірників антології я надіслав голові НСПУ Володимирові Яворівському. Відповіді, на жаль, не отримав. Звичайно, презентацію прикрасила б присутність бодай кількох авторів антології, але в Посольства не було ресурсів для їхнього запрошення.

Що ж до державної Ризької української школи, то вона функціонує, хоч віднедавна справді має певні проблеми. Я вже зазначав, що криза в Латвії торкнулась освіти. У країні закрили сотні шкіл, звільнено також сотні вчителів. Завдяки активній діяльності Посольства нашу школу вдалося відстояти. Шкода, що у зв’язку зі скороченням фінансування постраждали українознавчі предмети. Відповідно зменшилась і питома вага української мови. Якщо така тенденція триватиме, то ми втратимо цей осередок української духовності в Балтії.

Два роки тому латвійський уряд надав мільйон доларів на впорядкування школи, але цього виявилось замало. Директор школи Лідія Кравченко тепер шукає фінансову підтримку в Україні, де, сподіваюся, знайде адекватну відповідь.

— Ви спілкуєтеся з латиськими літераторами. Я щороку буваю в Ризі, щоразу мене дивує, що відкривають нові книгарні. Щоправда, книжки дорогі, хоч і виходять часто за фінансової допомоги Фонду культурного капіталу. В одній із латиських газет я натрапив на розлоге інтерв’ю з відомим поетом Янісом Петерсом. Він сказав, що його літературні гонорари — суттєве доповнення до пенсії. Але Яніс — відомий поет, багато його віршів стали популярними піснями. Лише з Раймондсом Паулсом створено понад сто. А як живеться, працюється менш відомим?

— Ви правильно зазначили: в Латвії видають багато книжок — й оригінальних, і перекладних. Видають вишукано, на високому поліграфічному й художньому рівні. Працюють книгарні, яких у Ризі безліч. Їх чимало і в районних центрах, містечках і селах. Книжки дорогі, тож купують їх не дуже активно, бо часто бачу на них знижені ціни — тобто відбуваються постійні переоцінки. Державних видавництв, як і друкарень, у Латвії немає. Нема й офіційного органу на кшталт колишнього Держкомвидаву. Все зосереджено в приватних руках.

Фонд культурскапіталу фінансує окремі видання, які проходять складну процедуру відбору. Гонорарів платять мало або не платять зовсім. Однак тут є ноу-хау, яке варто перейняти і нам. Річ у тому, що агенція захисту авторських прав виплачує авторам відсотки за використання читачами їхніх книжок у бібліотеках. Для цього ведуть спеціальний облік, як скажімо, під час виконання музичних творів на сцені чи в ресторані. Яніс Петерс мав на увазі, мабуть, саме такі гонорари, оскільки він справді популярний письменник.

Загалом письменники в Латвії, як і в нас, живуть скромно. У колишньому фешенебельному приміщенні Спілки тепер розташовані ексклюзивні номери готелю “Європа”, а сама Спілка — майже на околиці міста. З усіх друкованих літературних органів залишились журнал “Карогс” (“Прапор”) і газета “Культурас форумс” (“Форум культури”). І все-таки талановиті й наполегливі автори пробиваються до читачів. Їх знають, люблять і читають.

Фото Ксенії Гладишевої

УКРАЇНЦІ МАЮТЬ ПОЗБУТИСЯ КОМПЛЕКСУ МЕНШОВАРТОСТІ

Обговорюємо проект нової Конституції Президента України Віктора Ющенка

Віталій МАТЯШ,
журналіст, член Координаційної Ради ГО “Українська справа”

Проект нової Конституції Президента України Віктора Ющенка цілком відповідає національним інтересам українського народу. Затвердження нової Конституції сприятиме вдосконаленню системи державного управління, гармонізуватиме відносини між гілками влади, сприятиме становленню демократичних процесів, прискоренню процесів націє- й державотворення.

Водночас деякі статті, як на мене, потребують коригування.

Так, у розділі 1, ст. 13 проекту стверджується: “В Україні гарантується вільний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист ***російської***, інших мов національних меншин”. Пропоную вилучити із ст. 13 слово ***російської,*** змінивши текст так: ***“В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин”.***

У ч. 2 ст. 10 чинної Конституції України також записано: “В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист ***російської***, інших мов національних меншин”. Ця теза призвела до правових колізій і викривлень у сфері державної мовно-культурної та інформаційної політики, що не піддаються правовому врегулюванню й породжують непотрібну судову тяганину.

Мовно-культурні положення нової Конституції маємо наблизити до європейських норм. Переважна більшість монокультурних країн Євросоюзу не фіксують мовних конституційних гарантій для окремо взятої національної меншини, надаючи конституційні гарантії для розвитку мов усіх національних меншин. На жаль, зросійщена українська політична еліта ніяк не може позбавитися комплексу малоросійськості. Неначе на догоду колишньому “старшому братові”, у статті 13, з одного боку, декларуємо європейські мовно-культурні гарантії для всіх національних меншин, а з іншого — чомусь виокремлюємо гарантії для розвитку російської мови.

Мовно-культурні норми нової Конституції не повинні відвертати симпатії численних діаспор із числа неслов’янських народів, що мешкають в Україні.

Саме спираючись на подвійність змісту ст. 10 чинної Конституції України, де також окремо зафіксовано державні гарантії для розвитку російської мови, деякі обласні ради на півдні та сході України, що або перебувають під впливом промосковських політичних сил, або на вимогу зросійщених промислово-фінансових кланів час від часу ухвалюють рішення про запровадження на підконтрольних територіях другої “офіційної” російської мови, що не сприяє формуванню мовно-культурної єдності громадян України, відкриває “шлюзи” політичної нестабільності й сепаратизму. Генпрокуратура України скасовує такі неправомочні рішення обласних рад. Щоб припинити постійні розгойдування Української держави, Конституційний суд України 14 грудня 1999 р. ухвалив рішення “Про офіційне тлумачення положень ст.10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади”, в якому зафіксував державний статус української мови на всій території України.

Якщо у новій Конституції України державні гарантії для розвитку російської мови знову буде зафіксовано окремо від гарантій розвитку мов багатьох інших національних меншин, Конституційному суду доведеться ухвалювати повторне рішення щодо державного статусу української мови. А це викличе нові збурення в суспільстві, наступ численних проросійських партій, блоків і рухів в Україні, нову хвилю наступу на все українське. Більш того, така редакція ст. 13 проекту нової Конституції може відвернути від України симпатії європейських держав. Адже, ознайомившись із текстом ст. 13 проекту Конституції, представники діаспор — вихідці з цих держав матимуть підстави на правомірне питання: “А чому серед мов національних меншин, що підпадають під захист Української держави, у проекті Конституції виокремлено гарантії розвитку лише для російської, а не, скажімо, польської чи чеської мови?” Отже, щоб убезпечити нашу державу від таких міжнаціональних непорозумінь, у ст. 13 нової Конституції не слід виокремлювати гарантій для розвитку російської мови в Україні.

Норми нової Конституції повинні убезпечити українців від загрози інформаційного неоколоніалізму.

Наявність у ст. 13 проекту нової Конституції України виокремлення гарантій розвитку російської мови може стати правовим важелем для антиконституційних дій обласних рад на півдні й сході України. Спираючись на положення статті 13 нової Конституції України, коли її ухвалять, проросійськи налаштовані керівники знов отримають потенційну можливість ігнорувати вимоги Закону України “Про телебачення і радіомовлення”, що вимагає від усіх телерадіоорганізацій здійснювати мовлення державною мовою.

Як відомо, у ст. 10 чинної Конституції також зафіксовано положення щодо гарантії вільного розвитку російської мови в Україні. Тож спираючись саме не це положення, обласні ради окремих реґіонів України отримують правові підстави для невиконання положень Закону. Використовуючи правову колізію між ч. 2 ст. 10 чинної Конституції й вимогами Закону України “Про телебачення і радіомовлення”, деякі керівники обласного рівня надають дозвіл на продукування місцевими електронними ЗМІ російськомовних телерадіопрограм. Нерідко обласні ради надають дозвіл на діяльність місцевих російськомовних комерційних телерадіоканалів на частотах, призначених для виходу в ефір державних українськомовних телерадіоканалів (УТ-1, УР-1, радіоканал “Культура” тощо). У підсумку мільйони мешканців південно-східних реґіонів України позбавлені законного права на отримання рідномовної інформації загальнодержавного значення. Вони роками не можуть почути української пісні чи поетичного слова.

Завдяки такій недолугій інформаційній політиці значна частина громадян України перебуває у своєрідному мовно-культурному гетто, штучно створеному п’ятою колоною і двозначністю положень ст. 10 чинної Конституції. Судові позови українських патріотичних громадських організацій з цього приводу не мають успіху, бо суддівські колегії визнають правомірність російськомовного режиму мовлення, запровадженого у деяких реґіональних ЗМІ, посилаючись на правові норми 10 статті, де виокремлено гарантії саме для розвитку російської мови. Така правова колізія призводить до гальмування процесів української мовно-культурної ідентифікації на півдні та сході України, притлумлює націє- й державотворчі процеси в Україні й підтримує штучно створений мовно-культурний поділ нашої держави.

Нечіткість мовних норм, викладених у ст. 10 чинної Конституції, ефективно використовують російські та проросійськи налаштовані українські власники електронних ЗМІ. Деякі з них реєструють свої телерадіокомпанії за межами України, в офшорних зонах, де законодавство дає змогу власникові фірми не фіксувати країну — засновника будь-якої юридичної особи, її поштових реквізитів. Такі телерадіокомпанії насправді є нерезидентами України. Знайти справжніх власників неможливо. В Україні ж їхні власники призначають лише виконавчу дирекцію (топ-менеджерів) телерадіокомпанії, які не несуть фінансової відповідальності за порушення мовного режиму виходу в ефір.

Крім того, власники таких офшорних телерадіокомпаній зараховують на посади телеведучих осіб, які не володіють державною мовою. Тож їхні програми виходять в ефір переважно російською мовою.

Офшорні телерадіоорганізації, як правило, не хочуть витрачати кошти на дублювання російських телепрограм українською мовою. Неначе знущаючись, вони заміняють повноцінне дублювання фільмів та популярних телепрограм українськомовними титрами, що принижує національну гідність українців, щоденно зросійщує мільйони наших співгромадян.

Усі зусилля громадських патріотичних організацій України та Національної ради з питань телебачення і радіомовлення змінити мовний режим діяльності таких телерадіоорганізацій з російськомовного на українськомовний марні. Завдяки двозначності положень ст. 10 Нацрада має правові обмеження для покарання порушників мовного режиму. Тож частина інформаційного простору України, особливо на півдні та сході України, підпадає під ознаки інформаційного неоколоніалізму, що загрожує державній безпеці України.

Вихід один: позбутися комплексу малоросійськості й зафіксувати у ст. 13 проекту Конституції України державні гарантії для розвитку мов усіх національних меншин, не виокремлюючи у тексті цієї статті тези про гарантії розвитку російської мови.

“Дорога Погрібного пролягає з Мачалища на Київ, а збудована ним магістраль веде до української України”.

Андрій ЛОТОЦЬКИЙ,
журналіст

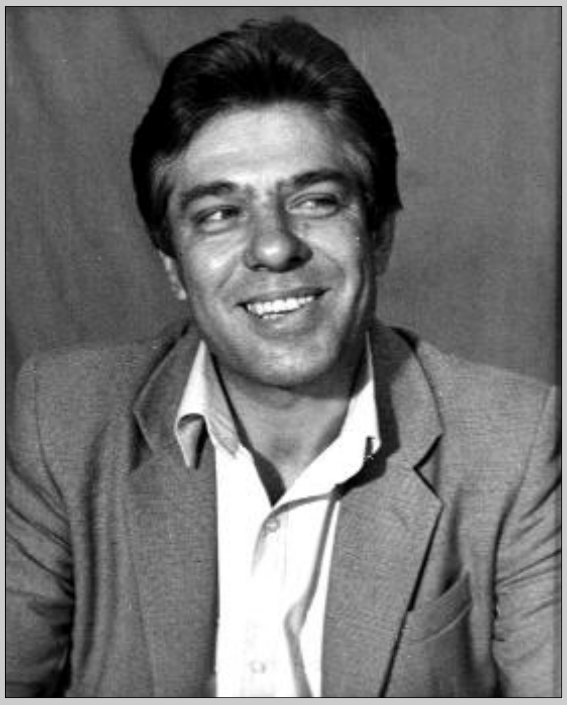

9 жовтня — другі роковини смерті Анатолія Погрібного. Нема з нами державника, просвітянина, народного професора, людини великого чину і доброго, людяного серця. Але є наша пам’ять, є замір видати книгу спогадів про Анатолія Григоровича. Один з них друкуємо сьогодні. А всім, хто знав і шанує цього чоловіка, нагадуємо: надсилайте своє слово пам’яті про нього на адресу “Слова Просвіти”.

ДОРОГА АНАТОЛІЯ ПОГРІБНОГО

Ранок того дня видався тихий, але похмурий. Я був на дачі в Мочалищі, рідному селі Анатолія Григоровича. Зранку приїздить до мене на велосипеді сусід Погрібного. Мовчить. На обличчі не то тривога, не то сум. Після тривалої паузи, витерши скупу сльозу, каже:

— Я до вас із поганою звісткою.

Знову зловісна пауза. Знову витер сльозу, а тоді тихо, уривчасто додав:

— Не стало… Погрібного…

І хоч я знав, що Анатолій Григорович тривалий час важко хворів, але ця страшна звістка ошелешила. Як же так?.. Ми кілька днів тому розмовляли. У селі проводили газ. Я зайшов провідати Анатолія Григоровича. Він був досить активним. Давав поради робітникам, які працювали у батьківській хаті: як він хотів, щоб вони проклали труби, де слід встановити конвектор… Правда, час від часу лягав перепочити. Тоді, у цих коротеньких проміжках, ми могли перекинутись кількома словами.

— Вибач, Андрію, мушу весь час бути з ними, — кивнув головою у бік газівників. — А то зроблять щось не так, як мені хотілося б…

— А довго ти тут будеш? — питаю.

— Та ось, доки скінчиться все це…

Ми із сусідом далі не розмовляли. У таку хвилину всі слова втрачають сенс. Тільки серце калатає, а в голові рояться уривки спогадів про прекрасні дні, коли ми зустрічалися і говорили то про важливі справи, то про якісь дрібниці…

— Яка втрата!.. — після тривалої мовчанки сказав сусід, не то вголос розмірковуючи, не то мені.

— Дуже велика, — погоджуюсь я. — Втрата не лише для нас із вами, для сім’ї, а й для всієї України.

А про себе подумав: “Таку втрату нічим і ніким не замініш…”

— Коли ховають?

— Післязавтра.

— Я завтра вранці їду… Коли хочете, можете зі мною…

Уранці я заводжу свої “Жигулі” і виїжджаю в центр села, звідки починається прекрасна асфальтована дорога, яка веде до траси Київ—Прилуки. Вона існує недавно. Дорогою Погрібного називають її односельці.

Мабуть, так влаштований людський організм, що у скрутну, важку годину мозок видає так би мовити “на-гора” все найприємніше, найсвітліше. Для самозахисту, чи що?

“Як я потрапив у Мочалище?” Пам’ять до найменших деталей відтворює той час.

Якось до мене зателефонував мій однокурсник у Київському Шевченковому університеті поет Дмитро Головко і запитав:

— Ти колись казав, що хочеш купити у селі хату… Для дачі… Не передумав?

— Ні, звичайно.

— Пам’ятаєш, у мене на іменинах був Анатолій Погрібний. То в його рідному селі Мочалище є багато порожніх хат. Вони продаються. Приїдь подивися. Котрась підійде…

На той час Дмитро Андрійович уже там облаштувався. Як тільки ми з дружиною Лідією Василівною туди приїхали, село нас зачарувало. Особливо природа. З усіх боків буйні, напрочуд зелені ліси, чагарники, розкішні трави…

Пройшлися селом, подивилися кілька хат. На одній зупинилися. Не так хата сподобалась, як місцина. Велике подвір’я, з вікон — прекрасний краєвид на ліс, до якого рукою подати…

Господиня хати була старенька, самій їй стало важко, і вона переїхала на постійне проживання у Київ до дочки. Хату вже дивилися кілька покупців, але відмовилися купувати, бо бабуся правила високу ціну, а ще хотіла, щоб її будинок потрапив у хороші руки. Вимагала, щоб хтось із її односельців підтвердив, що ви саме той… І ми теж не зразу купили ту хату, хоч давали, як на той час, найвищу ціну.

— А які ви люди? — спитала бабуся. — Ми цю хату з дочкою самі після війни зводили, штукатурили… А які тополі я викохала!

Справді, вздовж городу височить ряд струнких тополь.

— Якби ж то хто сказав, які ви люди…

Ми домовилися, що розмову продовжимо за кілька днів, що прийдемо до неї з людьми, яких вона знає. Ми з дружиною розповіли про це Анатолієві Погрібному і Дмитрові Головку. Вони погодилися піти разом з нами до бабусі Марії (так її звали). Вже не пам’ятаю деталей розмови, яка тоді відбулася, але пам’ять закарбувала момент, коли ми прощалися. Тоді бабуся Марія сказала:

— Коли Толя Погрібний вважає, що ви люди хороші, то, мабуть, так воно і є.

Ось так я із сім’єю опинився в Мочалищі — селі, обдарованому Господньою благодаттю, але забутому районною й обласною владами, у селі, яке “совкові” боси (це був 1980 рік) вписали до чорних списків сіл, що вимирають. Було дуже дивно, що село, розташоване за 90 кілометрів від Києва, було, як далека глухомань. Ні доріг, ні автобусів… А зараз їду добротною асфальтованою дорогою, дорогою Погрібного, і в голові рояться дедалі нові спогади. Скільки довелося об’їжджати полями, лісами, щоб потрапити до села: доїхати рейсовим автобусом до зупинки “Соколівка”, а там, як кажуть, взявши ноги на плечі, польовими і лісовими стежками діставатися Мочалища. Відстань чимала — дев’ять кілометрів навпрошки.

Анатолій Григорович дуже любив рідні місця і кожну нагоду використовував, щоб розкрити іншим їхню красу. Якось ранньої весни телефонує й каже:

— Андрію, ми з Головком й Анкудіновим (фронтовик, підполковник, який теж купив хату в Мочалищі) завтра збираємося рвонути в Мочалище. Не хочеш приєднатися?..

Я, звичайно, охоче погодився.

…Поволі машина під’їздить до села Соколівки. На мить зупиняюсь. Ось те місце… Тут ми обирали подальший маршрут.

— А знаєте що?.. Пропоную піти через Ефендицьке, — каже Анатолій Григорович.

Ефендицьке — це велике поле з невеличкими лісками, болотами. Назва походить, мабуть, від прізвища колишнього власника.

— Побачите, яка це краса.

Вночі був невеличкий морозець. І коли ми вийшли на луг, то стали, вражені. На нього ніби впали сотні сонць і виблискували перед очима. А між ними чорніли переліски, що вдалині переходили у великий ліс. Картина неймовірна. Виявилося, що виблискували озерця, вкриті легенькою кригою, яка утворилася за ніч. Вони, ці озерця, були неглибокі, їх можна було переходити в ґумових чоботях вбрід. Ми, звичайно, були в ґумовиках: я, Анатолій Григорович і підполковник Анкудінов — з високими халявами. А Головко — в елегантних, але з низькими халявами. Ми всі йдемо навпростець, а Дмитро Андрійович просить не поспішати, бо йому доводиться всі озерця обходити, щоб не набрати в чобітки води. Але що нам дев’ять кілометрів, які треба пройти! Ми молоді, здорові. Нам весело. Ми жартуємо. Сонечко згори ласкаво гріє, на небі — ні хмаринки.

— Дивіться, — жартує Анатолій Григорович, — фраєр Головко думав, що він іде гуляти Хрещатиком. Гарненькі ж у тебе чобітки. Але ж ми йдемо в Мо-ча-ли-ще. Нічого, Дмитре, потерпи. Це ж заради великої мети: перетворимо Мочалище на зону відпочинку.

— Стоп, — каже Анатолій Григорович. — Чудова фраза: “Перетворимо Мочалище на зону відпочинку!”

Головко, як завжди, добродушно усміхається.

Пізніше ця фраза стала нашим девізом. Коли ми телефонували один одному, то з неї починали розмову.

Красу, неповторність рідних полів і лісів Анатолій Григорович підкреслював де тільки міг.

…Знову зупиняю машину. Виходжу. Он там за Ефендицьким — ліс… Одного разу, на початку нашого перебування в Мочалищі, ми з дружиною запросили Анатолія Григоровича з нами по гриби. Ми тоді ще погано орієнтувалися на місцевості. Був вересень, і всі носили з лісу опеньки. Ми довго блукали лісом… Кожен обрав свій напрямок. Згодом підходить до нас Анатолій Григорович. Кошик повний грибів. А в нас із Лідією Василівною й до половини кошика не доходить.

— Що, милувалися лісом і не збирали опеньків?

— Якось мало траплялося, — кажу.

— Як мало? Та тут їх хоч косою коси. Вирішуємо так: я йду попереду, показую вам грибні місця, а ви збираєте. Доки кошики не будуть повні, додому не вертаємось.

Він іде попереду і палицею показує — ось тут, ось там… Кошики в нас скоро наповнилися, а перед тим, як повертатися, він показав місце: ну, справді, косою коси. Сам пішов далі. Потім повертається.

— Усе зібрав?

— Та ніби все, — сміюся.

— Неправда. Ану поглянь угору.

Я піднімаю голову й очам не вірю. Стоїть дерево, а стовбур увесь обсипаний опеньками. Навіть нижні сухі гілки. Анатолій Григорович мовчки, з лукавою посмішкою спостерігає має захоплення, а тоді каже:

— Не знаєш ти, Андрію, наших лісів. Доведеться прочитати кілька лекцій з “вилазками” на місцевість.

…Я притишив хід машини. Усміхнувся, забувши, з якого приводу їду до Києва. Під’їжджаю до траси Київ—Прилуки. Кидаю погляд ліворуч. Там колись була польова доріжка, якою не раз доводилося їздити в Мочалище. Налаштована на веселий лад пам’ять окреслює ще один смішний епізод.

Ми гуртом їхали до Києва. Головко з дружиною, я з дружиною й Анатолій Григорович. І ось на останніх метрах до траси машина загрузла. Усі вийшли, щоб підштовхнути. Трохи побуксували. А коли машина вискочила на сухе, я вийшов подивитися, чи дуже забрьохана. Але замість цього побачив своїх пасажирів, які стояли навколо Анатолія Григоровича і надривно реготали. Я глянув на нього і теж не зміг стримати усмішки. Він стояв весь з голови до ніг заляпаний багнюкою. Певно, штовхав машину просто за колесом, яке найбільше буксувало.

Я відчинив багажник і показав на поліетиленовий пакет з різним дрантям. Такий “скарб” возить із собою більшість автолюбителів. Толя (так ми між собою називали Анатолія Григоровича) схопив стару жіночу сорочку, підійшов до бокового дзеркала і, теж регочучи, почав витирати лице. Компанія ще більше розвеселилася. Давши лад одежі, Анатолій Григорович уже серйозно кинув:

— Сміх сміхом, братці, але в цю веселу хвилину я вам обіцяю: асфальтована дорога до Мочалища буде.

І таки домігся свого. Тепер є дорога Погрібного, яка пролягає з маленького села Мочалище на Київ, але і є збудована ним *магістраль,* якою сьогодні ми йдемо і яка веде до української України.

Дружина Анатолія Погрібного на вечорі пам’яті в Українському гуманітарному ліцеї

Анатолій Погрібний на засіданні Піклувальної ради в ліцеї

ВІРМЕНІЯ — УКРАЇНА: «МЕРИДІАНИ КАРТИ І ДУШІ»

Закінчення. Поч. на стор. 1

Під час Форуму проведено “круглі столи”. Мені як редакторові відділу журналу світової літератури “Всесвіт” випала честь разом з колегами-перекладачами і видавцями взяти участь у роботі III Форуму. До відльоту в Єреван було певне занепокоєння: здавалося, що все це може перетворитися на посиденьки або ж на демагогію *радянського штибу*. З іншого боку, вже давно назріла потреба розпочати якісно інший діалог із колишніми “союзними” республіками. Так, друзі “по нещастю” колись повинні стати справжніми, з якими ти маєш спільні інтереси. Вірменська культура аж ніяк не далека від української. Сам Київ — місто-побратим Єревана. На сцені Національного театру імені Івана Франка вже кілька років іде “Бути...” Лариси Кадирової про легендарну вірменську акторку Сіранушу. Згадуєш Вірменію, й одразу постає в пам’яті вірш Ліни Костенко, присвячений Сільві Капутікян. Звичайно, в кожного сенси й асоціації власні (скажімо, для когось Вірменія — це Арарат чи навіть коньячний завод із такою самою назвою).

Але яка ж Вірменія сьогодні? Що змінилося? І чи зможе Вірменія стати новим літературним вікном у світ уже нових республік?

Зрозуміло, що новосформований Форум аж ніяк не повинен стати ілюзією, що світле майбутнє в СРСР ще можна побудувати. Кожна країна з колишніх республік має власні історію, мову, самобутність. Так, Вірменія — це країна книжки і Духу. Вона змогла зберегти свою мову, на відміну від України. У літаках на вірменських напрямках чути вірменську мову, тож одразу розумієш, що ти летиш у країну, яка має історію, традиції, визнає правила роду і вагу історії. У літаках, що прямують до України, нечасто почуєш українське слово. Правда, зробив для себе, подорожуючи з “Аеросвітом”, маленьке відкриття: у журналі, запропонованому пасажирам, рейс до Києва з Москви позначено не на основній мапі польотів російських авіаліній, а на додатковій, що відображає європейські вектори: Москва—Мадрид, Москва—Лондон, Москва—Амстердам тощо. Приємно, що така зміна відбулася і що вона знаходить утривалення в Росії.

Але все-таки про досвід важливої співпраці з колишніми республіками Союзу забувати аж ніяк не треба. Сьогодні важливо налагоджувати нові контакти й зокрема в царині культури, позаяк культура — той механізм, що формує найпотужніші історичні зв’язки. У повісті Капутікян “Каравани ще йдуть...” змальовано, з яким трепетом Сільва чекала на зустріч із представниками вірменської діаспори в різних країнах світу, як їй важило сформувати діалог і дати відчути іншим людям, якою стала Вірменія... Але такі зустрічі потрібні не лише для представників материкових країн і діаспори, а і в межах країн, які можуть бути разом. Тим більше, що, як жартують вірмени, український Крим — це в географічно-кліматичному плані також Вірменія...

Безперечно, були побоювання, що Форум не принесе реальних результатів, що це в ліпшому разі буде зустріччю старих приятелів, які ностальгійно розмовлятимуть про те, як добре було колись і як кепсько в нас зараз. Але вже перший “круглий стіл” на Форумі зруйнував мої страхи. Ішлося саме про потребу в налагодженні міжкультурного діалогу. На Форумі були делегати з майже всіх колишніх радянських республік. Але обличчя цих делегацій давали відчути, що це вже представники нової формації, які розуміють потребу діалогу й миру, потребу налагодження культурних мостів.

Як чарівно перебувати в колі людей, що уособлюють таджицьку, узбецьку, білоруську, якутську, молдавську, грузинську культури, історії! Природно, що якийсь час у цьому міжкультурному діалогові не обійтися без російської мови як посередника, скажімо, між узбецьким і білоруським світами.

Діалог — це завше переклад, ми маємо перекласти повідомлення співрозмовника на власний код. Літературний переклад — це лише фраґмент того, що маємо в повсякденному житті, перекладаючи фактично весь час плин життя на наші індивідуальні смисли. Природно, що в країнах потрібно відкривати кафедри вірменської, білоруської, інших мов і літератур, аби з часом досягти безпосереднього діалогу.

Як відомо, добрі справи не бувають без добрих людей. Я знайшов відповідь на своє питання, чому цей Форум перекладачів і видавців відбувається саме у Вірменії. Передовсім через міністра культури Республіки Вірменія пані Асмік Погосян. На урочистому відкритті ця енергійна інтелігентна жінка сказала: мовляв, не треба мені дякувати, я виконую функцію щодо збереження свого роду, культури, традицій, що розпочали ще століття до мене. Думаю, не кожен політик міг би так ставитися до себе. Пані Погосян створила атмосферу співпраці й толерантного ставлення, позаяк третє тисячоліття немислиме без діалогу культур. “У Вірменії з давніх-давен поважали місію тлумача як першопрохідця в розвитку культури й національної самосвідомості. У наші дні в складних умовах політичного й економічного співіснування держав зросла і змінилася роль перекладача, покликаного долати як ніколи відчутну роз’єднаність між народами і сприяти просуванню літератур до читача — з новим мисленням, іншими моральними й матеріальними орієнтирами і поглядом на світ”, — зазначила пані міністр.

Матенадаран

Уніфікація й глобалізація мають стати процесами зближення для пізнання, а не для злиття. Знову згадую епізод із повісті Сільви Капутікян, коли в Парижі в одній ресторації вона бачить уже старенького вірменина з Ванського району Вірменії, мешканці якого мають особливу діалектну вимову. Та цей чоловік втратив її. Страшно жити в часі, коли представник чарівливого Вана вже не розмовляє по-своєму, підсумовує авторка.

На відкритті були представники МЗС Республіки Вірменія, інших урядових структур і мистецьких об’єднань й організацій. Зазначу, що Форум щороку відбувається ще й за підтримки Міжнародного фонду гуманітарної співпраці держав — учасниць СНД (Росія). Проект також здійснює Вірменська громадська організація культурної співпраці із зарубіжними країнами.

Перший день Форуму розпочався з виставки. Видавництва з різних країн представили власну продукцію. Це не була виставка-продаж, а виставка, що мала на меті надати можливість видавцям із різних країн заявити про себе, встановити контакти, зав’язати дружбу та поговорити про подальші спільні проекти. Були на виставці й представники видавництва “Иностранки” з Росії. Звичайно, поява “Всесвіту” викликала жвавий інтерес: більшість гостей знала про славетний український журнал, що існує з 1925 року, проте була впевнена, що цього часопису після 1991 року не існує.

Форум відвідав Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Вірменія Олександр Божко. Нечасто Посол України в якійсь країні знайде час, щоб поспілкуватися зі співвітчизниками, влаштувати важливі зустрічі для підтримки України. Проте Олександр Іванович — людина, яка глибоко розуміє потребу в такому діалогові, тонко відчуває українське слово (зрештою, у 80-ті нинішній Посол України у Вірменії працював у журналі “Всесвіт”). Олександр Божко відчуває, наскільки Україна мало представлена нині у світі, наскільки важливо знаходити точки співпраці й використовувати кожен візит співвітчизників для представлення рідної країни. На жаль, такою нагодою налагодити містки між Вірменією й Україною скористалися не всі українські учасники, мабуть, думаючи, що слово вже не здатне впливати на світ, змінюючи його на краще. Проте я не прихильник прагматизму, а у Вірменії всі прагматичні нотки розчинялися самі по собі.

Після урочистого відкриття, на якому пані міністр культури Вірменії сказала сакраментальну фразу на численні подяки, що надходили на її адресу. Вона — лише маленька частина кількасотлітньої історії її народу. Вірменія — країна посеред гір, а гори — це сакральний простір, вони не дають можливості утривалити себе в буденному, нагадують про височінь. Гори Вірменії — це і небезпека, і величезне висновження, позаяк людям доводиться будувати собі житло в горах. Ми звикли до горизонталі, до простору широчіні, а у Вірменії в центрі світу — священний Арарат, що оповиває своїм трансцендентним духом людей. І тоді маленька людина перетворюється на велета, здатного викорчувати все каміння зі свого маленького поля, аби вижити.

Східні культури самі по собі дивовижні. На Форумі була голова правління Спілки письменників Якутії Наталя Харламп’єва, яка на одному з майстер-класів розповіла про специфіку якутського епосу про Манаса, що значно відрізняється, скажімо, від казахського, оскільки якутський інваріант більшою мірою міфологічний, у ньому відтворено первісні уявлення про поділ Всесвіту на три світи — підземний, земний і небесний. Він є міфологічним, укоріненим у простір онтології сенсу, а не в соціальний вимір східної цивілізації.

Зустріч у Посольстві України у Вірменії була потрібною. Буваючи в *інших світах*, часто доводиться відчувати брак комунікації з боку України. Україна постає простором незнаним. Андрія Шевченка в світі знають значно краще, ніж Тараса Шевченка, хоч українські очільники запевняють, що Шевченка перекладено чи не всіма мовами світу від Латинської Америки до Австралії. Все це оманлива ілюзія. Ми не знаємо, яка сьогодні вірменська література, одиниці можуть згадати імена з класичного канону білоруської, вірменської, узбецької, естонської літератур... Якщо в радянський час журнал “Всесвіт” мав багатотисячні наклади, доходило вже й до мільйонного, то тепер порядок інший. Складається враження, що читачі часом уже не потребують естетичної інформації, пересичені інформацією клозетного рівня. А з такої психології не гартується те, що з людини робить людину.

Зустріч у Посольстві вів А. Апінян, співголова Спілки вірменських письменників, який переймався проблемами української культури. Ішлося і про потребу якісних підрядників творів Шевченка; було зазначено, що важливо відкрити відділення вірменської мови і літератури в сучасних університетах інших країн (на Форумі була представниця Національного університету “Острозька академія”). Іван Паров’як, директор видавництва Львівської політехніки, і перекладач Анушаван Месропян показали власні здобутки — переклади сучасної вірменської літератури українською мовою.

Книжка — символ вірменської культури

Існує притча, що коли Бог дарував народам землі, то ледачі вірмени проспали своє щастя, тож змушені задовольнятися землею, де за ніч з надр земних, наче трава, виростає каміння. І людина змушена знову і знову викорчовувати його. Але саме тому вірмени і зберегли власну самобутність, гордий дух. Попри геноцид, заворушення і війни (згадати хоч би про Нагірний Карабах), Вірменія вціліла.

Під час перебування в Єревані всіх учасників запросили до Матенадарану — книжкового сховища. Важко описати це місце словами, бо часом життя дарує нам досвід, який неможливо омовити. Сказати, що Матенадаран — храм книжок, розподілених у просторі й часі, що віддзеркалюють розвиток вірменської цивілізації, — нічого не сказати. Інститут стародавніх рукописів “Матенадаран” ім. Месропа Маштоца, що подарував вірменам писемність, — найбільше у світі сховище давньовірменських рукописів і науково-дослідний інститут в Єревані, створений 1920 року на базі націоналізованої колекції рукописів Ечміадзінського монастиря. Фонди на 1987 рік налічували понад 119 тис. одиниць.

У Матенадарані вражають збережені видання, у яких ідеться про стародавні уявлення про світ. Ці мапи відтворюють наявний і досі розподіл світу на Європу (на тих картах позначено Рим), Карфаген, Африку. Дивують і математичні досягнення. До вірменської науки проникали знання з Давньої Греції, з Арабського Сходу. Уже в XIII сторіччі вірмени знали непрості геометричні закони, аксіоми й теореми; вони могли вписати трапецію в коло, знали основні геометричні просторові пропорції тощо. Вражає і саме художнє мислення, що випросторює себе на сторінках давніх вірменських книжок.

Орнамент у Вірменії — це не просто прикраса, декор, а світогляд. Кількість ліній та їхній колір в орнаменті невипадкові, як невипадкова і кількість зубців, що виростають із кола, яке окреслює землю на давніх вірменських мапах. Кількість тих зубців — 24 (як години в добі). А далі починається світ небесний, світ зодіакальний, який також впливає на людину.

Мішель Фуко писав, що в стародавні часи людина уявляла світ як “відповідності” (дозволю собі вжити це поняття Е. Сведенборга, пізніше актуалізоване в Бодлера). Світ — це симпатія й антипатія, одне вбачається в іншому, безодня очей людини уподібнюється до небесних просторів. Сакральне виростає з профанного.

Форум промайнув миттю, та хочеться вірити, що за рік до нового Форуму вдасться реалізувати новостворені проекти, налагодити діалог культур, щоб повернутися до Вірменії вже з відчуттям виконаного обов’язку й відповідальності перед героїчною вірменською історією.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

“Їх об’єднували сповідувані демократичні ідеали і любов до України та її народу”.

ДУХ, ЩО НЕ ВГАСАЄ

Олена ШУЛЬГА
Фото **Оксани ПРИХОДЬКО**

Коли ми із сестрою були маленькими, мама нам співала:

Ой на горі, горі сидить зайчик,
Він ніжками чеберяє.
Аби такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
як той зайчик.

Уже дорослою я дізналася, що зокрема цю пісеньку записала від моїх земляків Олена Пчілка, коли разом із дітьми їздила волинськими селами, збираючи фольклор.

Із нагоди 150-річчя із дня народження письменниці, фольклористки, просвітянки, громадської діячки 2009-й оголошено на історичній Волині (сюди входять Рівненська, Волинська, частина Житомирської й Тернопільської областей) Роком Олени Пчілки. Саме на Волині минули найплідніші, найкращі роки Ольги Петрівни Драгоманової-Косач, тож вдячні краяни вирішили пошанувати подвижницьку працю, повернувши її ім’я з напівзабуття.

Переважна більшість знає із радянського шкільного курсу української літератури Олену Пчілку як матір Лесі Українки, з якою велика пролетарська письменниця часто конфліктувала через розбіжності у поглядах. Насправді все відбувалося далеко не так, і коло інтересів Ольги Петрівни було набагато ширше. Про це вирішили розповісти загалові рівненські просвітяни, влаштувавши в обласному музично-драматичному театрі науково-мистецьку імпрезу “Олена Пчілка — громадська діячка, письменниця, науковець, просвітянка”. Організаторкою й натхненницею заходу була Світлана Ніколіна, голова Рівненського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, голова обласної організації УНП, а головним “двигуном” — Наталя Савчук, член правління обласного об’єднання “Просвіти”. Саме завдяки цим просвітянкам свято відбулося на високому мистецькому й науковому рівні, адже до організації й участі залучили фахівців високої кваліфікації, а також тих, хто найліпше на Волині знає життя і творчість письменниці.

Світлана Ніколіна у доповіді “Провидиця національної ідеї, просвітянка, громадська діячка” наголосила, що подвижницька праця Олени Пчілки на ниві національного просвітництва ще чекає на допитливого дослідника і гідне пошанування. Повністю не видано літературної спадщини, наукових праць, етнографічних і фольклорних матеріалів. На жаль, ні на Волині, де тривалий час жила Ольга Петрівна, ні загалом в Україні нема пам’ятника їй, а єдиний у країні музей — у Рівненській ЗОШ № 6.

Учителька української мови цієї школи Лідія Наконечна поділилася досвідом роботи музею. Вона розповіла, що почала працювати з учнями із 6 класу. Цього року вони вже випускники. У створенні музею допомагав педагогічний колектив, батьки, мешканці вулиці, на якій розташована школа, а це вулиця Олени Пчілки. Так спільними зусиллями добилися того, що серед музейних експонатів — архівні матеріали, копії метрики Олени Пчілки, герба родини Драгоманових, інші цікаві речі. Тепер звертаються з пропозиціями присвоїти школі ім’я письменниці й громадської діячки.

Поетеса, член Національної спілки письменників України Юлія Бундючна ознайомила гостей із літературним доробком Олени Пчілки, а він значний. Це поеми, казки для дітей, прозові й драматичні твори для дорослих.

У волинських селах ще живі бабусі, яким їхні бабусі розказували про незвичайну пані, що приїжджала з дітьми й розпитувала билиці й небилиці, записувала пісні, ночуючи в селянських хатах. Так, Ольга Петрівна бувала в селах Ярославичі, Чекма, Гільча, містечку Берестечку, нинішніх Гощанському, Корецькому, Млинівському, Дубенському, Луцькому районах. Її так вразило почене, що написала поему “Гульча”, яка належить до раннього періоду творчості. Тож на імпрезу прибули просвітяни села Гільча Здолбунівського району, вокальний гурт “Мірина” Здолбунівського районного будинку культури, які співали пісні, що їх записала Олена Пчілка в краї. Учні Гільчанської школи зачитали опис джерела Святого Миколая із поеми Олени Пчілки “Гульча”. Джерело те бринить і нині, воно, мабуть, пам’ятає Тараса Шевченка, коли він мандрував з Острога до Дубна.

Участь у святі взяли діти — вихованці дошкільного навчального закладу № 44 “Попелюшка” Рівного. Вони представили композиції “Коти” і “Зайчик”, тексти яких Олена Пчілка записала на Волині.

До участі в імпрезі запросили науковців: кандидата філологічних наук, доцента Рівненського гуманітарного університету Раїсу Тхорук і завідувача відділу етнографії Рівненського обласного краєзнавчого музею, заслуженого працівника культури України Аллу Українець. Раїса Тхорук виступила з доповіддю “Культурницькі ідеї як письменницькі стратегії Олени Пчілки”, Алла Українець — “Особливості вишивального мистецтва Волині в контексті наукових праць Олени Пчілки”. Відомо, що Олена Пчілка, ще живучи у Звягелі, збирала зразки вишивок. Згодом, у Луцьку й Колодяжному, вона розширила коло пошуків, залучила до праці дітей, і саме завдяки їм сучасники можуть ознайомитися з тогочасним вишивальним мистецтвом, досліджувати його.

Раніше не прийнято було говорити про Олену Пчілку як значну постать в нашій науці й культурі. А це була жінка із сильним характером, талановита, терпляча, працьовита й наполеглива. Тепер її ім’я звучить у краї на повен голос як утвердження чину, духу, що не вгасає у віках.

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ НА ЛУГАНЩИНІ

Дора ТИМОШЕВСЬКА,
відповідальний секретар Луганського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка

В інституті культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка майже десять років діє студентський театр української поезії “Симфонія душі”. Засновник і художній керівник самобутньої творчої організації — просвітянин, народний артист України, професор Володимир Калашников. Творча своєрідність цього театру в тому, що кожен артист-студент обирає собі поезію, яка йому найбільш імпонує. Опрацювавши твори на заняттях з виразного читання, студенти об’єднуються в групи і створюють поетичні вистави. Таких вистав поставлено вже понад два десятки.

Нинішня вистава перлиться поезією Богдана Ігоря Антонича, творчість якого мало відома загалу Луганщини. Кілька студенток другого курсу, поринувши у поетичний світ Б. І. Антонича, створили виставу “Золоте перо ночі”.

Сценарій, який скомпонувала Ганна Ненько, на перший погляд абстрактний, його головна думка та, що кожній людині важливо, щоб її розуміли.

Вступне слово про поета-лемка Б. І. Антонича підготувала студентка Дарія Ільїна. Її слово було лаконічним за обсягом, об’ємним за думкою і вишукано-романтичним за стилем.

Переглядаючи виставу, я спостерегла, що поезія Антонича суголосна мріям, переживанням, надіям, прагненням дівочої душі.

Студентки Лінара Новак, Мальвіна Горячко, Аліна М’якотна оповідали про квіти, дерева, місяць, зорі як про власні почуття. Насолоджуючись поезією, вони прагнули повідомити слухачів про щось дуже важливе, навіть сокровенне для них. Дівочі мрії, почуття ожили завдяки тому, що до них доторкнулася поезія Богдана Ігоря Антонича.

Неможливо було не піддатися чарівній відвертості, що сяяла блиском очей. І хоч серця артисток виспівували пісні одного поета, мелодії істотно різнилися. Героїня Лінари Новак скептично ставиться до того, про що говорить співрозмовниця. Залежно від обставин, вона то лукаво-жартівлива, то безпорадна. Аліна М’якотна, виконуючи роль музи поета, а згодом — його душі, романтична і водночас рішуча. Актриса усвідомлює призначення поета, і тому то наполеглива, то вразлива, ніжна. Мальвіна Горячко втілила образ поетового кохання. Це злет світлих емоцій і хмаринки замріяності. Вона очікує, фантазує, прагнучи всотати краплини життєвої радості.

У створених актрисами образах немає й натяку на ефектно-артистичні штукарства. Натомість у поведінці на сцені простежується непідробна повага до самих себе.

Цього вимагає від них висока поезія Б. І. Антонича та їхній викладач, народний артист України, професор Володимир Калашников.

На моє запитання щодо оцінки роботи вихованців Володимир Павлович відповів: “Я задоволений тим, що юні колеги вже усвідомлюють потребу формувати власне світосприйняття. Саме ця риса і допомогла їм так природно єднати свої серця з поезією Богдана Ігоря Антонича. Робота над нею розвиває образно-художнє мислення майбутніх творчих працівників”.

ЛЕМЕНТАРНИК УКРАЇНСТВА

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ,
м. Ірпінь Київської обл.

Нещодавно у Києві вийшла друком книжка професора Андрія Катренка і доцента Ярослава Катренка “Їх об’єднували сповідувані демократичні ідеали та любов до України і її народу”. Видання містить листи видатного діяча українського національного руху Іллі Шрага до Михайла Грушевського.

У вступі автори розповідають про життя і діяльність Іллі Шрага. Він народився 23 серпня (4 вересня) 1847 року в містечку Седневі на Чернігівщині. Його батько — німець, мати — українка. Іллю виховувало коло освічених людей, не байдужих до ліберальних ідей, української мови. Любові до України сприяло й навчання у Чернігівській гімназії, де вчителювали Л. Глібов та І. Дорошенко.

На частину молоді міста великий вплив мала освітня й культурна діяльність Чернігівської української громади. Ілля Шраг згадував: “Ще в гімназії, коли я був у 3 класі, на мене велике враження зробила “Наталка Полтавка”, яку було надзвичайно добре виставлено... Під впливом “Наталки Полтавки” я і деякі з товаришів захопились українством, — звичайно, більш з околишнього боку, поробили собі українське вбрання”.

Чимале враження на гімназиста справили політичні арешти місцевих “громадівців” О. Тищинського, С. Носа, І. Андрущенка і розправа над ними тогочасної влади.

Впливало на юного Шрага спілкування з поетом, членом Київської української громади М. Вербицьким. Навколо Вербицького гуртувалася молодь, яка записувала українські слова для “Словника”, читала “Основу” і “Записки о Южной Руси”. Популярними серед юнацтва були пісні “Ще не вмерла Україна”, “Вже більше літ двісті”, “В полі доля стояла, бровоньками моргала”.

Згодом Іллю Шрага за участь у студентських заворушеннях разом із десятками товаришів відрахували з юридичного факультету університету. Проте він екстерном склав іспити при Київському університеті й здобув ступінь кандидата права. Шраг почав працювати адвокатом.

З початком 1890-х Ілля Шраг брав активну участь в українському національному русі. З 1892-го до 1895 року він опублікував дев’ять статей на шпальтах львівської газети “Правда”. Ілля Шраг виступав за розвиток самоврядування і закликав українців наполегливіше боротися за національні права: “Свідомі Українці повинні б як мога частіше і виразніше виступати серед громади та, де можна, і перед урядом Українцями, а не загальноросами”.

Ось рядки зі статті Шрага за 1893 рік, написані ніби про сьогодення: “Велику силу при сучасних обставинах мають тепер усякі урядовці, і не диво — бо на урядові посади усі тепер пруться, навіть і колишні супротивники уряду; дивишся, “інтелігент” лає і уряд, і урядників, а на другий день бачиш — сей самий “інтелігент” придбав уже собі урядову посаду і вже зовсім на другий бік верне, іншу пісню співає. Люд тепер наляканий, забитий, на урядових суду не знаходить, та й шкода шукати: урядники оден другого покривають, себто задля того, щоб піддержати “власть”, піднести “авторитет правительства”.

1906 року Іллю Шрага обрали депутатом І Державної Думи, де він очолив українську фракцію.

У серпні—вересні 1908 року чернігівський губернатор наказав виключити зі складу “Просвіти” Іллю Людвіговича та інших найактивніших її членів.

1911 р. йому дозволили знову стати членом Товариства й навіть очолити його. Проте воно, знекровлене, ослаблене в умовах політичної реакції, припинило існування.

Після Лютневої революції 1917 року Ілля Шраг повернувся до керівництва відновленої Чернігівської “Просвіти”, став членом Центральної Ради. 1918-го за гетьмана П. Скоропадського І. Шрагові пропонували обійняти посаду прем’єр-міністра, але на заваді стали похилий вік і стан здоров’я.

11 квітня 1919 року І. Л. Шраг помер.

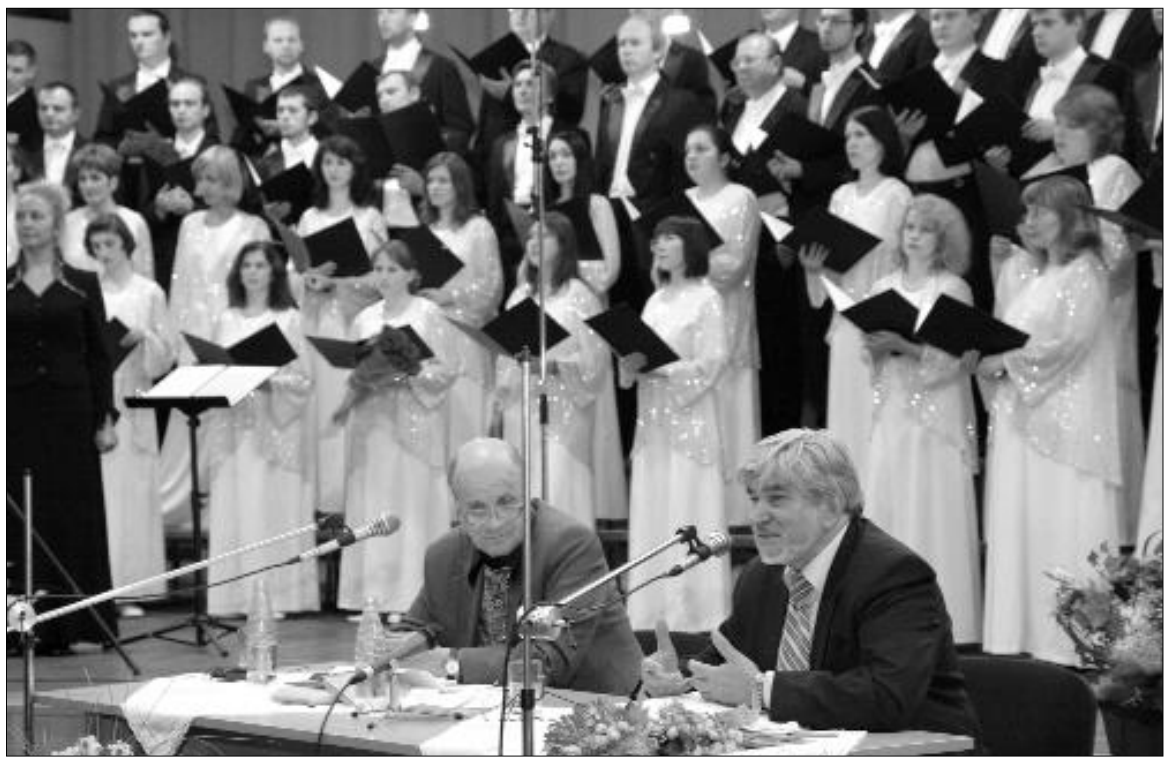

ПОЕЗІЯ — НЕПЕРЕБУТНЯ

8 жовтня у Великій студії концертно-студійного комплексу Національної радіокомпанії України відбулася зустріч із відомим українським поетом, головою Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, заслуженим діячем мистецтв України, лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка Павлом Мовчаном.

Ця зустріч — одна з багатьох із безпрецедентного культурологічно-просвітницького проекту Українського радіо “Культура”, що триває ось уже кілька років (автор ідеї й керівник Л. А. Доценко).

Кожен із вечорів — неповторний. Наповнений сценарними знахідками, вдало розкритими індивідуальними особливостями гостей і прямим телефонним зв’язком радіослухачів із різних куточків України із студією та ведучим і гостем заходу.

“Поезія і доля” — так назвав цей вечір ведучий програми, лауреат Шевченківської премії письменник Михайло Слабошпицький. Павло Мовчан читав свої недруковані вірші, написані й останнього літа, й протягом років, відданих політичній діяльності. Цікаво, що і зал, і радіослухачі сприйняли непросту стилістику Мовчанового слова, були суголосними з українською літературною плеядою — Дмитром Павличком, Борисом Олійником, Іваном Драчем, Миколою Жулинським. Кінорежисер Леонід Мужук, політик Микола Кульчинський яскраво живописали своє сприйняття долі й поезії Павла Мовчана, поет і прозаїк Віктор Баранов говорив про його публіцистичні книжки, Михайло Слабошпицький вміло вів партитуру зустрічі.

Аби передати літературну атмосферу вечора, друкуємо лист-есей академіка Миколи Жулинського, а **фоторепортаж** нашого кореспондента **Олеся Дмитренка** дає змогу читачам “Слова Просвіти” побачити натхненні лиця і миттєвості цього небуденного дійства, що засвідчило: поезія неперебутня.

Павлові Мовчану — поетові, мислителю, громадському діячеві, побратимові

Дорогий друже Павле!

У дні величання тебе словом, піснею, квітами, обіймами я був далеченько, але згадував-переживав, чи не знемігся в тобі час, чи ця шалена — в політиці, в громадських справах, у творчості — тривалість не вичерпала твою несамовиту енергію, чи доторки душевного тепла, якими розганяли твою втому добрі люди, вливали в твою душу високий струм творчого виповідання себе у Слові. Певен, що “вікно журби” не обрамлює Тебе. Хай “старіє час”, але Твоя душа працює і згаданий тобою великий Обруч Часу не стискає твій життєвий простір — він широкий, безмірний, бо ймення його — Творчість. Вір літові, бо його натхненне буяння в сонці та зелі запевнює, що воскресіння неминуче, і не тільки смуток від споглядання невмолимого згасання збирає зір душі, але й велику надію на повсякчасне відродження живого в живому, творчої уяви в Слові.

Завдяки своїй поетичній передусім творчості, а також мудрим і гострим правдою роздумам про час, мову, літературу і мистецтво, про Україну та її долю ти ро- [illegible] доля, якою ти возз’єднав себе, сучасного, із собою, майбутнім. Цим і слід возноситися над собою, роз’ятреному сумнівами, відхиляти присуди миті та самоіронією гасити величальну ритуальність поклонінь. Овації стихають, але залишається відлуння від таких філософських поетичних рефлексій, як поема “Потоп”, перечитанням якої я відзначав Твій ювілей.

Переживаю з Тобою Твої прозріння власної душі, переливання настроїв природи у твої тривоги, сумніви і сподівання, твої емоційні розчинення в безмежжі Часу: “Не вигоїти рани часової”; твої ходіння у час і повернення до себе, очищеного світлом прозирання у нерозгадану таїну буття, води, неба, землі, вітру, дерев, трав, птахи, квіточки, мліючи від “серпневого запаху кропу й лободи” та наповнюючи себе подихом “крізь житню зелену стеблину”.

Розкошуючи в самотині над твоїми поетичними рефлексіями, ремінісценціями, морально-філософськими монологами і медитаціями, я огірчено думав про те, як рідко ті, хто затягнув своє горло політичним зашморгом, прислухаються до голосу серця таких поетів, як Ти.

Колись Ти сказав: “...Живу на рівні серця, дивлюся на дерева травневими очима”. Тож хай твої “вуста, переповнені подихом” ще багато-багато літ не мовкнуть, хай твоє Слово не холоне і не студить твою мудру голову, хай жодна політомана не приручить твою образну уяву.

Це ж ти, друже, ще в середині вісімдесятих двадцятого століття собі й нам заповідав:

Хай буде “світ” і чисте слово “сонце!”,
Слова “життя”, “вода”, “земля”, “поріг”...
Вони, мов крем’яхи, у мене на долоньці, —
Їх вистачить на всіх, на всіх, на всіх...

Будь нам, Україні, Поезії у натхненному пориванні до виповідання страшних і прекрасних прозрінь душі, й хай у часі теперішньому і часі майбутньому відбивається Твоє слово-печать!

Твій **Микола ЖУЛИНСЬКИЙ**,
серпень 2009 року

“Зіграти найвидовищніші й найчесніші акти духовного життя”.

ОВАЦІЇ, ПЛЕСКІТ НЕВИ Й ХИМЕРИ У БЕНУАРІ

В’ячеслав **ЛЕВИЦЬКИЙ**

Помітний проект, започаткований благодійною організацією “Шевченко — XXI століття”, щоразу привертає увагу громадськості до осмислення визначних дат в українському чи світовому духовному просторі, а також ставить за мету вшанування пам’яті видатної актриси Марії Заньковецької, збереження і представлення можливостей універсальної сценічної мови. Саме роковини Гоголя якнайповніше уособили чільний орієнтир київської “Марії” — рішуче й обнадійливе переосмислення канонів.

Фото Сергія Марченка

Професор Римського університету “Ла Сап’єнца” Оксана Пахльовська була ініціатором кількох акцій з участю професора Ґрачотті

Художній керівник Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка Б. Ступка у вступному слові слушно підкреслив, що втіха від присудження Л. Кадировій найвищої — Шевченківської — премії врівноважується радістю від подальшого втілення її сміливих фестивальних ініціатив. Обмін же майстерністю на столичних підмостках навдивовижу співмірний спробам осягнути світ Гоголя зблизька. Це на відкритті заходу підкреслили генеральний директор театру, народний артист України Михайло Захаревич і модератор тематичної міжнародної науково-мистецької конференції, завідувач відділу критики часопису “Всесвіт”, аспірант Національного університету “Києво-Могилянська академія” Дмитро Дроздовський.

Голова ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, народний депутат, відомий поет і громадський діяч Павло Мовчан зауважив: його співпраця з театралами щороку набирає повнозвучності, як і українська рецепція М. Гоголя на поч. XXI ст. Тільки впродовж найближчого часу в дослідницькій подачі Віталія Купрієнка нових вимірів набрала таїна смерті класика. Її доповнюють і мовби обґрунтовують мотиви межової чутливості в недавньому сценарії Віктора Греся за “Тарасом Бульбою”. Конференційний же контекст “Марії”, започаткований торішніми студіями про Ґабріеля Ґарсіа Маркеса, тепер доречно змушує замислитися, чи справді Гоголь-письменник був усього-на-всього “невиправним європейцем”...

Відкриття фестивалю ознаменувалося й кількома першими нагородами — “Золотими Маріями”. Мініатюрний образок Пречистої Діви вже тривалий період є символом київських монодраматичних реприз. Хоч на шестиріччі заходу в коштовних відзнаках доречно прочитувалася ще й подоба матері видатного письменника. Саме їй автор “Вечорів на хуторі поблизу Диканьки” адресував листи з ніжним проханням надсилати якомога більше відомостей про український побут... Наталя Пономаренко, завідувач літературною частиною театру, нагадала гостям історію гордого притулку франківців, повіви гоголівської фантазії остаточно полонили кожного. Озерце, приховане ще минулого сторіччя першим власником будівлі Миколою Соловцовим, наче озвалося плескотом Неви, уздовж якої снували герої “Петербурзьких повістей”. Натомість респектабельні химери з будинку Городецького, що нависає над театром, принишкли, мовби приголомшені глядачі в ложі-бенуар. Фестиваль розпочинався...

ПРОМОВИСТЕ ОДНОГОЛОССЯ

Успішний зачин “Марії” й водночас вдалу квінтесенцію сучасної монодрами втілила сама Л. Кадирова. Друга частина назви її вистави “Сара Бернар. Наперекір усьому” в майже тижневому художньому полілозі часто згадувалась як кредо кожного митця. Героїня вистави, всесвітньо відома актриса й уродженка Гоголевого XIX століття, за авторським задумом, переселяється в затишний антураж — у власну старість. Одначе театр наздоганяє її навіть там. Спогади накочуються на С. Бернар, ніби шквал оплесків. Натомість мізансцена, яку вперто випадає опановувати, — мовчанка співрозмовника в телефонній слухавці. Що ще лишається немічній акторці? Подумки “зіграти” найвидовищніші та найчесніші акти духовного життя, щоб завершити його не манірною скореністю колишнім чи теперішнім перепонам.

23—28 вересня відвідувачі театру імені Франка могли переглянути вишукані постановки українських, польських, вірменських, німецьких, єгипетських, російських, японських і американських митців. Кожна з інсценізацій була напружена настільки, що в ламких променях софітів упізнавалися олюднені бентежні жести, а залаштункові відзвуки виринали з-за колон, ніби виклично-заніміла юрба персонажів. Утім, хіба не блискавичного катарсису іноді бракує “верстатному” постмодерну, для якого, за словами професора Марини Новикової, потрібні хороший режисер, кепські актори й декорації з металопластику?..

“Їдучи до Києва, я не сподівався, що фестиваль відкриватиметься моєю виставою, — **розповів для “Слова Просвіти” Збігнєв Хшановський, режисер “Сари Бернар...”, заслужений діяч мистецтв Польщі.** — Це дуже приємна несподіванка, через яку довелося почуватися знервованим глядачем. Лишається сподіватися на гідне справдження решти анонсів “Марії”.

Після торішнього заходу з нетерпінням чекаю на “Леді Макбет” у вірменській версії”.

Пан Хшановський не помилився у здогадах, адже постановка Тимура Ачиняна й Арміне Матсакян, лауреатки фестивалів “Арммоно” й “Tespis”, здавалося б, навіть темряву в малому залі пронизала готичною різьбленістю. Вражала і ще одна, дуже особиста риса: шекспірівського персонажа грала сліпа актриса. Напнуті пурпурові стрічки при самій сцені начебто ставали бар’єрами для виконавиці, хоч уподібнювалися до меж у маревах легендарної злодійки...

Дорікнути за гадане одноголосся цьому моноспектаклю, напевне, не наважився б ніхто. У ньому, крім позамистецького життя і намисленого світу, колізіями зіштовхнулися насторожливий брязкіт мечів і розпачлива беззахисність майбутньої грішної королеви, праведне обличчя леді й маска безумства...

Прикро визнавати, але єдиною вадою фестивальних імпрез, яка загострилася саме у виступі вірменки, стало перебільшене тяжіння організаторів до “універсальної сценічної мови”. “Приземленіший” же переклад реплік українською (це, до речі, стосується й роботи конференції в рамках “Марії”) істотно збагатив би панораму переконливих пластичних “вічних образів”.

Загалом робота фестивалю відкрила київському глядачеві імена актрис Єви Балцер, Ірини Джапакової, Марго Лі Шерман, Ніни Репетовської, Хотаки Хагіварі. У їхній подачі франківський театр у фойє звів воєдино чимало стилів — від символізму Станіслава Виспянського до неореалізму Лідії Раєвської й магічного реалізму Ґ. Маркеса. Але провідною все-таки здавалася романтика.

“...НЕДІЛЯ...” ПОЧИНАЄТЬСЯ В ЧЕТВЕР

Окрім фестивальних монодрам, головна сцена держави запаслася й кількома гучними, “масштабнішими”, прем’єрами. Так, підопічні студенти Б. Ступки підготували музичну версію “Вія” з пісенними вставками Святослава Вакарчука, а Луганський обласний академічний український музично-драматичний театр привіз “Тараса Бульбу” з народним артистом України Михайлом Голубовичем у головній ролі. Проте, здається, найочікуванішою імпрезою, що вибивалася з такого “гоголівського ряду”, була вистава “В неділю рано зілля копала...” самого театру імені І. Франка.

Однойменний роман Ольги Кобилянської, який адаптувала відомий драматург Неда Неждана, означується “притчею”. Як розповіла нашому тижневику автор сценарію, їй насамперед важило відсторонитися від звуженої проблеми Гриця-зрадника. Саме дослідження природи підступу, прихованої в генетичній пам’яті людини, суголосило власним художнім пріоритетам сучасної письменниці. Хоч місткий наголос вона прагнула поставити й на проблему свідомого вибору. Первісно ж вистава замислювалась як мюзикл, де звукове тло поглиблює трагізм. Звідси — насичений фольклорний підтекст запропонованої трагедії.

Офіційне ознайомлення з нею відбувалося 25 вересня. У франківців “...Неділя...” має більш ніж 70-річну традицію. (Художній керівник театру обмовився, що твором уже давно цікавиться й польський режисер Єжи Гофман). Без сумніву, такі чинники, на додачу до західноукраїнського походження більшої частини постановницької групи, роблять виставу напрочуд цікавою. Хоч саме з цієї причини варто поміркувати про її неприховані мінуси.

Жанр “притча на дві дії” не має достовірного літературознавчого підґрунтя. Він радше навертає до аналогій із торішньою презентацією в Києві “драми на три життя” Марії Матіос “Солодка Даруся”. Твору ранньої модерністки більше личить угадуваний означник “балада” чи — на догоду канадському науковцю Нортропові Фраю — “романс”, тобто оповідь з елементами фантастики. Проте всупереч заплутаним підназвам “...Неділя...” таки помітно полемізує з постановкою Чернівецького обласного драматичного театру. Якщо подача матіосівських гуцулів набирала радше м’яку емоційну палітру Тютюнника—Шукшина, спектакль Чирипюка безмежно експресивний. На задньому плані сцени — інтерактивний екран, де з волі художника Андрія Александровича-Дочевського пробігають блискавки і хвилі між купальських вінків. Чільний складник декорацій — плоти-дараби, які мовби передбачають стрімкий сюжетний плин.

Однак забувати про загальний зріз фестивалю не слід було ні на мить. Причина цього — простеження в канві вистави кількох осібних жіночих монодрам. Гра Світлани Прус (Мавра літня), Тетяни Шляхової (Настка) й Олени Фесуненко (Туркиня) вибудовували найгармонійнішу художню структуру. У цих образах карпатська екзотичність стала достоту впізнаваною, проте не нав’язливою. Так камерний формат “Марії” вкотре довів свою симфонічність. Може, в несподівано глибокій вписаності й крився парадокс того, що “...Неділя...”, майже як у найменні класичного фантастичного роману, настала дочасно.

ПРОСТУПАННЯ ЛІБРЕТО

Доцільною кульмінацією театрального фестивалю стала міжнародна науково-мистецька конференція “Магічний вплив М. В. Гоголя на світовий та український культурні процеси”.

З погляду професора Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка Михайла Наєнка, запропонований формат обговорення було б дієво запозичити й тотожним академічнішим заходам. Адже завдяки проникнутості спільною темою кожен зумів долучитися до впорядкованого полілогу, а не сонно слухати колег. Бракувало хіба численнішої публіки — молодих літературо- та мистецтвознавців. До речі, сам М. Наєнко принагідно презентував україномовне перевидання “Історії російської літератури” Дмитра Чижевського у власній редакції. Задум про повернення цієї книжки патріарха європейської славістики виник у доктора філологічних наук іще під час роботи над “Порівняльною історією слов’янських літератур”, написаною українським випускником Гейдельберзького університету. “У Німеччині мені з великими труднощами розшукали оригінал “Історії...”, виданий 1964 р. у Мюнхені, — розповів “Слову Просвіти” авторитетний учений. — Там містилися розділи, присвячені класицизму й романтизму, але в Чижевського є також роботи про російську словесність від X ст. до епохи бароко. Їх роздобути ще важче. А в нього водночас є й праця про реалізм — третя книга, що доповнювала б нове перевидання...

Та найприкріше, що цим здобутком русистики зовсім не цікавляться самі росіяни. У них не перекладено жодної ґрунтовної німецькомовної роботи славетного гуманітарія! Зрештою, обсяг студій Д. Чижевського з русистики значний. Хоч саме українською мовою він написав “Нариси з історії філософії України”, де М. Гоголя без вагань виведено як *нашого* мислителя. У літературному ж профілі він безсумнівний росіянин. Попри все, читач поступово доходить висновку: Гоголь — український письменник, що реформував герметичну російську літературу. І навіть латиноамериканські магічні реалісти визнавали, що “Мертві душі” — найчудесніша річ у світовому мистецтві слова. Аргументи ж Чижевського тому й переконливі, що стильові, не властиві постмодерністським примхам. Їх маю на меті донести петербурзьким філологам на тамтешній жовтневій конференції”.

Обнадійливим початком роботи конференції став виступ метра європейського літературознавства Санте Грачотті. Його бачення релігійності М. Гоголя перенесла на історичний зріз XX ст. професор Оксана Пахльовська. Україністка Ірина Бетко, що нині викладає в Польщі, обґрунтувала міфоритуальні, зокрема містерійний і аскетичний пласти у творчості письменника. Певною мірою схожий контекст відлунював і в захопливій доповіді письменниці Любові Голоти, присвяченій жіночим образам у ранньому доробку романтика. Учасників одразу заінтригував початок цієї доповіді, звернутий до житійної іпостасі Святої Пульхерії, архетипу добре знаної “старосвітської поміщиці”.

Матеріал мистецтвознавця Лариси Брюховецької сам заповідався всеохопним “магічним впливом”, оскільки йшлося про передбачення Гоголем кінематографа. “Хронометражна” ощадливість, уміння оптично віддалятися й наближатися до зображуваного, досконале знання змальованого оцінювалися дослідницею як дочасні ознаки кінематографічної прози.

Хорватію представляв київський філолог Євген Пащенко. Він розповів культурологічному тижневику про деякі особливості україністики у слов’янському світі. “Прикметно, що “Малоруські оповідання” Гоголя в Хорватії у традиції перекладу утвердились як “Українські...” Це ще один доказ симпатії хорватів: вони вбачають між нами спільність історичної долі.

Вагомим є й перебування всесвітнього дослідження Гоголя на четвертому етапі. Попередніми ланками стали імперська, радянська й діаспорна критика. Ми вільні, й 200-річчя дає імпульс прочитанням від екстрених заяв до визнання того, що такий автор належить світові.

Кафедра україністики Загребського університету, що продовжує історію вивчення такої системи дисциплін із 1963 року (до речі, це прецедент на Балканах від Афін до Відня), теж готує заходи. Скажімо, спільний проект із поважною установою “Матиця хорватська” — аналогом ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка — презентацію *українського* Гоголя. З’ясовувати, до чиєї культури він більше належав, наївно. Важливіше переконливо донести певний план. А з кафедрою русистики, з якими нас єднають дружні взаємини, скоро видамо колегіальний неагресивний тематичний збірник. Роботі завжди сприяє переконаність у тому, що інтелігент не має права жити міфами”.

Остання теза Є. Пащенка мовби правила за надмету в глибоких доповідях Євгена Сверстюка, Віри Річ, Валерія Хазанова, Марини Новикової, Ігоря Оржицького, Ганни Улюри та ін. Завдяки їм навіть примарне хлюпотіння Неви із Соловцовського озера збіглося з розважливим ритмом лібрето.

Те, що фестиваль жіночих монодрам “Марія” утверджує навдивовижу цілісний формат мистецького заходу, збагнула більшість гостей Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка. Прагнення Л. Кадирової сміливіше надавати Україні світової культурної динаміки й запрошувати найцікавіших гостей справджуються, передусім, через зацікавленість самих організаторів. Звертання до постатей видатних ювілярів тут не відгонить казенністю, а художній експеримент не призначається снобістським “жерцям прекрасного”. Можливо, це і є відблиск головних духовних заповітів покровительки проекту Марії Заньковецької.

У планах на наступний захід уже виразно проглядається шляхетна постать Антона Чехова. “Театр мовчання”, з якого вибруньковуються стильові прикмети монодрами, таким літературним акцентом підкреслить іще більше образних граней. Хоч можна припустити, що без шанобливих озирань на Гоголя не минеться. Адже Лариса Кадирова, ініціаторка всіх новацій заходу, на питання, який з образів романтичного митця в Миколі Гоголя їй ближчий, відповіла: “Панночка! Та Панночка, роль якої я грала, яка летить над світом і яка всіх запрошує до польоту!..”

АНАТОЛІЙ МОЙСІЄНКО: «ПОЕЗІЯ НЕ ВИЗНАЄ РОБОЧОГО СТОЛА»

— Анатолію Кириловичу, Ви поет, науковець, педагог, очолюєте кафедру української мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Коли все встигаєте?

— Можна коротко відповісти рядками Ліни Костенко: “Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю”. Але багато-мало років тому на подібне запитання в інтерв’ю Євгенові Пашковському цитував рядки, написані ще в пору навчання в Ніжинському педінституті імені Миколи Гоголя:

Коли я стомлююсь над томами,
Вагітними од мудрих дум,
Тоді, ученістю вгамований,
Спочить в поезію іду.
Коли ж відчую, що зманіжують
Лірично вписані рядки,
Тоді мандрую крізь віки,
Вклонившися соборам Ніжина.

Сказане тут, може, і не такою мірою актуальне нині, як було тоді, в часи студентської юності, але для мене ці рядки лишаються суголосними. Зрештою, не я помітив, що заміна одного виду діяльності іншим — своєрідний стимул до того, щоб із новою енергією повернутися до першого.

— Ваша нова поетична книжка “З чернігівських садів. Нові сонети і верлібри” — це дивовижне поєднання з одного боку класичної, а з іншого — найвільнішої поетичних форм. Усе і справді вийшло, як у гарному саду, де є і підрізані кущі та дерева, й буйноцвіт…

— Думаю, є підстави говорити і про класичну, і модерну традицію нашої літератури. Про певні традиції в моїй творчості може свідчити хоч би той факт, що заголовкове “Сонети і верлібри” стояло і на титулці однієї з попередніх моїх книжок.

А ще маю двокнижжя літературно-критичних студій “Традиції модерну і модерн традицій”. Для мене “класичний” чи “модерний” вірш як оцінна категорія мало значить. У класичну і модерну форми може бути одягнена і справжня поезія, і римована чи неримована вторинність. Тому і про буйноцвіт вільного вірша теж маємо мовити з певними застереженнями. Білоруський критик Б. Бур’ян, говорячи свого часу про поезію Ніла Гілевича, якого на початку його творчості у літературних колах встигли охрестити традиціоналістом, зазначав, що сутність поезії Н. Гілевича не в традиціоналізмі, а в “новизні традиційного”. Новизна — це, зрештою, те, що має бути спільним для традиції й “модерну”, коли хочемо говорити про справжню літературу, а не підробку.

— А що означає у Вашому трактуванні експериментальна поезія? Адже Ви автор чи не першої в Україні збірки палíндромної поезії “Віче мечів”, збірки моноалітеративних, за визначенням А. Погрібного, віршів “Сім стун”, нарешті збірки “Шахопоезія”, що, по суті, започаткувала новий напрям у мистецтві.

— Кожен експеримент, мабуть, залишається експериментом лише на час його творення, переростаючи потім у певне явище, процес, або навпаки, знівельовуючись зовсім.

Щодо шахопоезії, то вона явилась мені не так і несподівано, враховуючи моє тривале зацікавлення шаховою композицією (опубліковано десятки шахових задач, надбано щирих друзів, справжніх поетів шахової творчості). Своєрідний симбіоз поетичного слова і шахової композиції, яким є мої шахопоезії, — це вже не експеримент; протягом останніх років маємо чимало цікавих публікацій у цій царині. Це насамперед збірка “Картатий материк” В. Капусти, автора унікального панторимічного шаховінка сонетів.

Стосовно ж палíндромних віршів, яким нашій групі “Геракліт” вдалося вдихнути друге життя, скажу, що дух Величковського вже кілька століть витає над нами, і те, що нині підготовлено до друку антологію української палíндромної поезії, до якої ввійшли твори кількох десятків авторів, говорить само за себе.

— Але ж курйозна поезія викликала скептицизм і в декого з відомих дослідників у XX столітті…

— Я до цього ставлюся по-філософськи. Зрештою, курйози іноді трапляються і з некурйозними віршами.

Чотири роки тому я запропонував до одного поважного видання сонет “Шахи” далеко не на шахову тему, і мій приятель, поважна людина в тій редакції, вирішив підкорегувати мій вірш, “підправити” окремі рядки, з чим я, звісно, не погодився. Та невдовзі в цьому виданні з’явився вірш із тією самою назвою, власне переспів: збережено окремі рядки — за авторством мого приятеля і з присвятою… мені. Хіба не курйоз?

— Курйозів і справді достатньо в нашому літературному житті, в житті письменницької Спілки… Зараз чимало дискутують щодо присудження Шевченківської премії. А яка Ваша думка з цього приводу?

— Не шукав би альтернативи Шевченківській премії. Надто багато важить ім’я Шевченка, щоб віддавати його на поталу різних мастей бузинізму, чи відмовлятися від премії ще на стадії обговорення кандидатур, роблячи на цьому не дуже пристойний піар, як це дозволив собі Андрухович. Мабуть, варто застосувати цеховий підхід до визначення лауреата. Наприклад, у сучасній поезії є надзвичайно талановиті, оригінальні автори, хоч абсолютно “не розкручені” (дозволю собі модний нині сленгізм). Більш того, вони свідомо ігнорують ту “розкрутку”. І, зрозуміло, на належне, професійне поцінування можна розраховувати лише від журі, що глибинно орієнтується саме в цій царині, бо Комітету в такому строкатому складі просто незмога об’єктивно оцінити доробок автора.

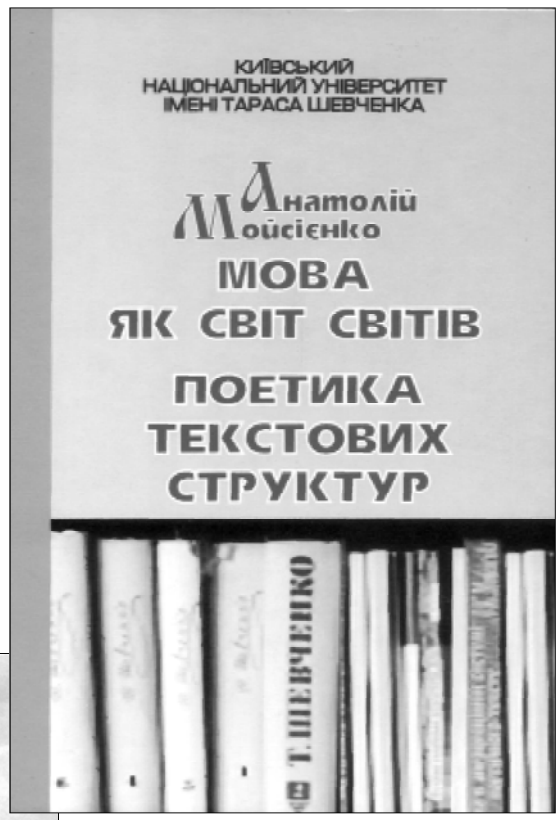

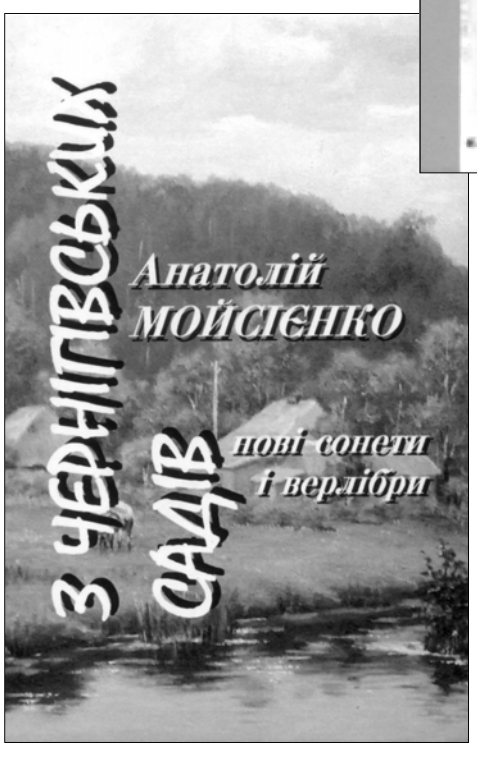

Хоч не буває правил без винятків. Згадаймо присудження Шевченкової відзнаки 2007 року Тарасові Федьку, блискучому поетові, на той час майже не “розкрученому”.

— Тепер запитання як до доктора філології, лінгвіста: яке Ваше ставлення до мови художніх творів письменників молодшого покоління? Маю на увазі використання ненормативної лексики, варваризмів, жаргонізмів тощо.

— Хоч би як ми ставилися до мови певного письменника, він має бути сам собі суддею. Справді, така лексика, на жаль, процвітає на сторінках творів багатьох авторів, і не лише молодих, на сторінках періодичних видань. Бо, видається, це стало модою. І тут, певне, дається взнаки загальне виховання, загальна культура і, безперечно, суспільний фактор.

Спробуймо поглянути з іншого боку. Чи багато видано у нас словників мови письменника, на кшталт двотомних (українського й російського) Шевченкового? Не набагато більше опубліковано і лексиконів образного слова письменника — словників метафор, епітетів. Зате, як гриби після дощу, з’являються словники жаргонної, лайливої лексики, їх активно пропагують різні періодичні видання.

— Повернімося до “чернігівських садів”. Крім власних віршів, у книжці вміщено переклади з білоруської й німецької мов. Кілька слів про це.

— Добре знаю білоруську мову і літературу. Перекладаю ще зі шкільного віку. Один із розділів у моїй новій збірці називається “Галузка з садів Білорусі”. Це сонетарій білоруських авторів. Сподіваюся, найближчим часом друковані тут переклади увійдуть до моєї антології одного вірша “Сто сонетів білоруських поетів”. У розділі “Галузка з віденського саду” — переклади з Андреаса Окоренка, прекрасного австрійського поета і прозаїка.

Віднедавна з великим пієтетом стежу за творчістю цього надзвичайно оригінального автора, тут пропоную добірку його верлібрів. Тож і в сфері перекладу зі мною і традиція, і модерн, де з чернігівськими садами так само природно сусідують сади Білорусі й Відня.

— А у справжньому чернігівському саду давно були? Чи підтримуєте зв’язок з рідним краєм?

— Чернігівські сади для мене асоціюються насамперед з ніжинськими садами і парками, зокрема з інститутським (графським) парком, у якому в один із чудових днів 1971 року після церемонії вручення диплома вчителя-філолога, усамітнившись на якусь часинку перед випускним балом, я занотував у пам’яті рядки, які трохи пізніше переніс на папір, і вони згодом увійшли до моєї першої книжки “Приємлю”:

В цім саду я останнє побачення
Із собою призначив собі…
В цім саду мов слова необачні я
Розгубив між тополь голубих.

В цім саду, де пташині помешкання
Завжди милі мені в вишині,
В цім саду промінь сонячний
вершником
Світлождaним являвся мені.

В цім саду поміж дум врівноважених
Я тужаві багаття палив…
В цім саду, тричі радий і зраджений,
Я любові зазнав і хули.

В цім саду я спізнався із піснею,
Що пісенніш, либонь, не знайду…
В цім саду увостаннє помислю я
Наодинці… один… в цім саду.

Ніжин назавжди став моєю Меккою.

Порівняно недавно був знову в Ніжині, де разом зі студентством нинішнім і минулих літ, викладачами Гоголівського університету святкували 200-річчя великого сміхотворця-трагіка.

Звичайно, чернігівські сади для мене — це і сади Бурівки і Тупичева, де народився і здобував середню освіту, і сади славної сіверської столиці, чарівного стародавнього міста над Десною, де маю багато друзів (на жаль, замало часу для зустрічей).

— Мені як тернополянинові приємно було довідатися, що зимові канікули цього року ви провели в нашому краї. Які враження залишилися від перебування на Тернопільщині?

— Тернопілля нагадує краєвиди — рельєфні, пейзажні — добре знаного мені Трахтемирова, славної козацької обителі на Дніпрі (тепер на межі Київської й Черкаської областей, але якої, на жаль, не знайти на жодній географічній карті, чарівна місцина стала вотчиною олігархів).

Тернопіль здавна пам’ятний мені красивими людьми, з-поміж яких чимало моїх колег із місцевого університету, письменників. Зимовий Тернопіль запам’ятався радістю різдвяних дзвонів над затишними вулицями з “бруківкою, мов пергамент”, численними “свічками дзвіниць” (дозволю собі скористатися рядками мого юного колеги, цьогорічного випускника Шевченкового університету, автора “київських текстів” В’ячеслава Левицького).

— Що зараз читаєте або перечитуєте? Хто належить до Ваших улюблених авторів?

— На моєму читацькому столі — надзвичайно цікава, хоч у дечому контраверзійна книжка віденського мовознавця М. Мозера “Причинки до історії української мови”, літературознавчі праці Шевченківських лауреатів Дмитра Наливайка “Україна очима Заходу” та Юрія Барабаша “Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко”, роман Юрія Мушкетика “Плацдарм” і дев’ятий вал поезії (як на мене, маємо обнадійливо талановитих молодих поетів В’ячеслава Левицького, Павла Щирицю, Анну Багряну, Лесю Мудрак, Тетяну Винник, Аню Малігон).

Щораз отримую радість повернення до світу Шевченкової творчості, віднаходячи завжди нове, щось таке, чого, здається, не помічав раніше. Ось хоч би ці рядки з поезії “Гамалія”: “Темно всюди, як у будень, // А свято чимале”. Завжди маю насолоду порозкошувати музикою слова Миколи Вінграновського та Євгена Гуцала, густим плетивом текстів Євгена Пашковського.

— Що зараз на Вашому робочому столі?

— На робочому столі — дисертації моїх докторантів й аспірантів, а ще — новий посібник із сучасної української мови для вищої школи, студії з поетики. Поезія ж — поза робочим столом.

Спілкувався
Олександр ВІЛЬЧИНСЬКИЙ

“Безсмертний народ, діти якого живуть за заповітами батьків”.

ІЗ ДІДОВОЇ КРИНИЦІ

Марія МЕЛЬНИК,
смт Муровані Курилівці
Вінницької області

Гарне село Жван Мурованокуриловецького району! Між смарагдовими левадами, буйним цвітінням городів звивається дзвінка однойменна річка, добігає прадавнього Дністра. Над водою зажурено схилились верби, полощуть віти, про щось тихо шепочуть. Високі ясени підступились до села, замислились, бережуть якусь таємницю. Любив рідне село Микола Матвійович Ткачик — тут народився 1898 року. Змалечку з батьком орав, засівав поле.

Буремного 1917-го забрали його в царську армію, а там солдати кидали зброю. Що й до чого — не з’ясувати юному. Поспішив додому. Навесні 1920-го через Поділля проходило військо Симона Петлюри — мобілізували і молодого Ткачика, призначили бунчужним. Дійшов з ними до кордону з Польщею і повернувся додому.

Щастя заполонило: він живий, війна скінчилася — чого ще треба? Одружився і почав господарювати: посадив сад, виноградник. Поле зеленіло — радів, як дитина, жнива починав з молитвою.

Наприкінці 20-х років плани колективізації сприйняв позитивно: передова механізація, дружна праця — розбагатіємо, заживемо! Його обрали головою земельної комісії, членом сільської ради. Заповзятий, енергійний, він гаряче взявся за роботу. Тільки благословлялося на світ — він піднімав людей: знав ціну погожому дневі. Тоді не вистачало тяглової сили — волочили коровами. То була мука: вони ж не звикли до ярма — виривалися, тікали. Одного разу на якесь свято дружина Миколи Матвійовича не вийшла з коровою в поле. Селяни йому дорікнули: “А твоя жінка з коровою де?” Він прибіг додому захеканий, накричав на неї, щоб вона зараз же була в полі. Так вірив, що треба дружно, старанно працювати в колгоспі — і буде успіх.

1936 р. Миколу Ткачика обрали головою колгоспу ім. Кірова у селі Жвані. На зборах колгоспників невдовзі посипалася критика: “Микола Ткачик грубить людям, призначає на керівні посади куркулів”. Бідняки раніше не думали, що в артілі їм буде важко — усі хотіли легкої роботи. А Ткачик доручав посади відповідно до вміння. І, сміючись, відповідав на критику: “Як можу ставити на керівну посаду того, хто в себе вдома не може порядку навести? У колгоспі треба по-справжньому працювати, а не відбувати день”.

Микола Матвійович ще був заклопотаний жнивами, обмолотом хліба, а енкаведисти вже збирали на нього доноси, підшивали у течку з номером 44145. 30 серпня 1937 року серед ночі затарабанили у шибки, загрюкали так, що двері мало не злетіли з завіс. Увірвалися військові 24 прикордонного загону Могилева-Подільського. Озброєні агресивно оточили сонного, наче впіймали найстрашнішого ворога. Старший зневажливо гримнув: “Ну, пішов!” Микола Матвійович, спантеличений, розгублений, все ж запитав: “За що?” У відповідь почув лайку. У воротах завагався: “Може, рвонути у темряву?.. Я не винен. Усе обійдеться...”

Не обійшлося. Того літа тільки у Жвані заарештували 37 чоловіків.

Заціпеніло село. Осиротілі жінки заарештованих низенько пов’язалися хустками і попрямували до домівок: на них чекали діти. А невільники не могли вийти з дива, що потрапили у царство сатани. Микола Матвійович Ткачик не вірив власним вухам: обвинуватили, що служив у банді Петлюри; мав зв’язок з контрабандистами; займався шпигунською діяльністю на користь Румунії; переховував удома бандитів: Зелінського, Ляшенка, Годованця, підтримував їх матеріально; приймав куркулів на керівні посади в колгоспі.

Дивувався заарештований, що “пришивають” зв’язок із бандою, матеріальну допомогу їй. Він знав цих людей із дитинства, як з односельцями зустрічався на хрестинах, на весіллях, але це не означало підтримувати банду. До речі, в кінці 20-х років у сусідньому селі жив Зелінський, мав багато дітей. У нього, як і в інших селян, спочатку забрали зерно за планом хлібоздачі, а потім висипали з горщика останню квасолю. Він у безвиході прийшов до голови райвиконкому шукати правди і запитав:

— Ну що мені робити? Діти плачуть їсти!

Начальник району криво посміхнувся, глузливо кинув:

— А ти йди в банду.

Приголомшений несправедливістю, Зелінський відкрив рот, як риба на березі, тільки й видихнув:

— Ага.

Невдовзі він прийшов до кривдника вночі, у сонного витяг пістолет з-під подушки. Той, вражений, переляканий, не міг зімкнути вуста, дико закліпав очима. Зелінський всадив йому в зуби кілька куль і втік.

Його схопили солдати Могилів-Подільської прикордонної застави. Убили, прив’язали мертвого до саней і погнали коні до Мурованих Куриловець. Притягли скривавлений, пошматований труп (так розповідають старожили Жвана, вся інша інформація — в архівах), але М. Ткачик до цього не мав жодного стосунку.

На обвинувачення у споюванні червоноармійців в’язень дав відповідь у протоколі за 17 жовтня 1937 року: “...у мене вдома випивали: Мельник Василь, Кушнір Яків, Черватюк Олексій, Рудий Максим. Зайшли до мене два солдати із застави, ми вгостили їх вином і вони пішли. З ними ми ніяких розмов не вели...”

У протоколі за 5 жовтня 1937 року М. Ткачик чесно визнає: “Служив у Петлюрівській армії не 20 днів, а біля 20 днів, що і підтверджую” — і власноручний підпис. На останньому допиті 24 жовтня 1937 року М. Ткачик написав: “...винним у перечислених звинуваченнях себе не визнаю”.

А що ж за словами “винним себе не визнаю”? За ними — катування, знущання, та він не підкорився, честі не зганьбив, нікого з односельців не обмовив. Він уже бачив, до чого йдеться. Невідомо як, але йому вдалося передати дружині записку: “Тетяно, я вже звідси не виберуся...”

Енкаведистські обвинувачувачі працювали не за законами юридичного права — презумпції невинності не визнавали. Діяли за середньовічним принципом: “Зізнався — отже, винен”. Зізнаєшся, коли виб’ють зуби, поламають ребра, пошкодять нирки, печінку. Не визнаєш обвинувачення — обвинуватять обов’язково! М. Ткачикові показали заяву-донос, яку написали односельці: Черватюк Федір Олексійович, Мельник Яким Якимович, Мазуренко Олена Сергіївна, Химич Петро Тимофійович.

Заарештований читав таємні наклепи жванських сексотів і дивувався: “Це ж свої люди! Як вони могли? Я ж нічого поганого їм не зробив!” Тепер знаємо, що за одну таку заяву платили 30 карбованців, як Юді Іскаріоту дали 30 срібняків за те, що той видав Ісуса Христа. Але Юда скоро зрозумів провину і наклав на себе руки. Це про нього Спаситель сказав: “Краще було б тій людині не народжуватись”.

А Микола Матвійович, уже приречений, читав кляузи і з гіркотою думав: “Господи, нічого так не хотів би, як вернутись у село і... подивитися цим юдам в очі”.

“Подивитися в очі” — християнська великодушність, вона спонукає щиро розкаятися. Село Жван знає ще таке: обмови писали не тільки на Ткачика; колишній секретар сільради Федір Олексійович Черватюк настрочив каліграфічним почерком доноси на 37 осіб! Зокрема і на рідного брата Олексія, якого заарештували, судили — дали 10 років виправно-трудових таборів на далекій Колимі. 1948 року він повернувся в село, на вулиці зустрів батька. Після обіймів і сліз сказав: “Тату, я побачився з Вами, поговорив і піду з села назавжди, бо як побачу того юду, то не стримаюсь — і вб’ю його. Тоді мене знову зашлють на Колиму! Краще піду звідси”. І більше його в селі не бачили.

5 листопада 1937 року Миколу Матвійовича привели на засідання судової трійки. Виснажений підсудний глянув на суддів: незворушні, набундючені, зверхні; в їхніх очах — хижі вогники голодного вовка. У скронях відстукувало: “...к высшей мере наказания... расстрелять”. Зрадницьки задрижали коліна, чуприна піднялася сторч... Підбадьорила світла думка: “А я нікого не видав, не зрадив...”

А в селі, що на берегах Жвану і Дністра, родині Ткачиків нагадували: “Не забувайте, що ваш чоловік, батько — “ворог народу”. Влада пам’ятала тих, кого скривдила, — боялася за себе, боялась нащадків репресованих, отже, її посіпаки добре пам’ятали, що чинили злочини. Сталін проголосив: “Син за батька не відповідає”. Ці слова повторювали з надією, та скоро мільйони впевнились у лукавстві й лицемірстві цього афоризму. Це на собі відчув син Миколи Матвійовича Микола. У травні 1941 року він прийшов у військкомат: “Хочу служити у Червоній армії”. Комісар зухвало, з притиском, як батогом швагнув по обличчю: “А ми не берем “ворогів народу”!.. Юнак зблід, згорбився, наче постарів, пішов навмання. Ледь чутно ворушились вуста: “Забрали тата, ще й батьківщини позбавляють! Як же це? З діда-прадіда ми жили на цій землі, проливали кров, захищаючи від ворогів. Орали, засівали, сади вирощували”.

Образа довго не покидала хлопця. 1942 року фашисти забрали його на роботи до Німеччини. Досада смоктала кров Ткачика-сина. Пізніше він зізнавався своєму синові Миколі: “Як шкодував, як було боляче, що я не разом із земляками: вони переможно, зі славою, б’ють фашистів, а я — у ворожій землі полонений. Скоро прийшло визволення; перевіривши, як я став остарбайтером, мобілізували на фронт. Встиг повоювати з німцями. Надивився на смерть і рани. Не перестаю дивуватися, що лишився живий”.

Після Перемоги, сповнений радості, Микола Миколайович поспішав додому. Як мало треба людині для щастя: бути своїм серед своїх, мати добре ім’я. Тавро “син ворога народу” змивалося, але час від часу проглядало, наче проявлялось на фотопапері: вищої освіти, керівної посади не дозволяли.

1962 року Микола Миколайович написав заяву на ім’я прокурора Вінницької області, в якій просив переглянути справу батька і дати відповідь, “де його діли, що з ним було, якщо помер — вказати місце його поховання”. Через чотири місяці в село приїхав слідчий облпрокуратури лейтенант Погорєлов. У Жванську сільраду викликали Черватюка, Мельника, Мазуренко, Химича. Лейтенант показав їм їхні доноси на Миколу Матвійовича Ткачика, написані 1937 року, і запропонував дати пояснення. Черватюк написав так: “Причина арешту Ткачика М. М. мені не відома, проти радянської влади він не виступав, не занімався контрабандою. Підписані мною протоколи, які вів Хорунжий, я не читав на 37 односельчан. Прочитані протоколи на Ткачика М. М., Атаманюка Г. А., Лисюка Ф. Г. мені понятні — вони написані мною. Повторюю: за преступну діяльність їх я не знаю нічого. Від усього написаного у 1937 році, відказуюсь.

У Петлюри Ткачик служив по мобілізації, був рядовим, і дезертирував від них”.

Інші “стукачі” (Мельник, Мазуренко, Химич) написали коротко: “Від усього, написаного у 1937 році відказуюсь”.

Розмова з фіскалами була секретною, та якось жванці дізналися: коли Погорєлов почув визнання Черватюка, що той написав доноси на 37-х односельців, то обуренню лейтенанта не було меж, він дорікав зрадникові: “Чи ти знаєш, що ти наробив?! Ти ж погубив їх усіх! За це тебе четвертувати мало!”

Найрідніші люди здогадувалися про долю Миколи Матвійовича і мовчали: боялися, що трагедія може повторитися.

1977 року Ткачик-онук хотів вступати до Харківського юридичного інституту. Треба було отримати рекомендацію райкому КПУ, але там відповіли: “Рекомендацію дати не можемо: у вашій родині були репресовані”. Незаслужена пляма ще довго не змивалася.

Аж 1997-го Микола Миколайович (онук) звернувся до Вінницького обласного архіву, попросив дозволу подивитися справу репресованого діда. Йому принесли течку з грифом “совершенно секретно” з номером 44145. У присутності архіваріуса дозволили прочитати документи. Фотографувати, копіювати не можна. І ось дідусь уперше подивився на онука. В очах смуток і приреченість — це анфас, у профіль його обличчя стало чужим. У руках Миколи Миколайовича тремтіли листки. Ось рукою діда написано: “...винним себе не визнаю”.

Далі: “5 листопада 1937 року. За зв’язок з бандою Зелінського, шпигунство на користь Румунії, споювання вином червоноармійців з метою добування відомостей розстріляти. Секретар трійки (Штейн)”.

Наступний листок: “Довідка: вирок виконано 16 листопада 1937 року”.

М.Ткачик звернувся до архіваріуса:

— Де його могила?

— Думаю, вулиця Підлісна, цвинтар біля Будинку школярів. Їхати четвертим трамваєм.

Так зрізали колосок, зруйнували чисте джерело української землі. Та ніщо не проходить безслідно — минуле вростає у прийдешнє. У родині Ткачиків ніколи не забували Миколу Матвійовича, з пошаною згадували: “Це дідусева річ. Цю яблуню він посадив”.

Доля Ткачика-діда болісно торкається серця Ткачика-онука: як могли розстріляти його у 38 років! Позбавили щастя його сім’ю, убили ненароджених дітей, загубили захисника батьківщини. Умертвили його світ, його мрію про сад, яка, наче фенікс із попелу, ожила в серці нащадка — три роки тому Микола Миколайович на 0,6 га посадив 17 сортів яблунь, волоські горіхи.

Ткачиків виноградник славиться на весь район. У живодайних лозах — спадковість поколінь. Ще в кінці 1920-х почав вирощувати ці диво-кущі Микола Матвійович Ткачик, а дід по материнській лінії Омелян Михайлович Попович, заслужений пенсіонер колгоспу, у післявоєнний час виростив виноградник у селах Жвані, Загір’ї, аж до самої Бернашівки. Тут у 1960—80 роки плоди із 400 кущів возили на ярмарки подільських міст. Дідову справу продовжує онук. Його подвір’я обступили виноградні лози, у прозорому нектарі виграє сонячне проміння, сяють насінинки. Господар викохав 80 сортів лози найсучаснішої селекції.

М. Ткачик обіймає посаду головного агронома районної державної насіннєвої інспекції, а після роботи поспішає у сад і на виноградник. На дідовому обійсті, продовжуючи батькову справу, поставив пасіку.

Безсмертний народ, діти якого живуть за заповітами батьків, любов і добро черпають з дідової криниці. А вона не міліє.

Наталя ЛИТВИНЕНКО-ОРЛОВА,
голова громади “Лелеки”,
м. Мурманськ

Мурманська делегація під час відкриття фестивалю на стадіоні Вижниці

У центрі — Леонід Червоній, у гуцульському капелюсі — міністр культури і туризму України Василь Вовкун

МУРМАНСЬКІ «ЛЕЛЕКИ» НА ЧЕРЕМОШІ

XVIII Міжнародний гуцульський фестиваль-конкурс у Вижниці

Цього року мурманським “Лелекам” випала нагода побувати на XVIII Міжнародному гуцульському фестивалі-конкурсі у Вижниці на Буковині. Тут володарюють величні Карпати. Тож нас приваблювала не тільки можливість побувати на фестивалі, а й побачити оспівані в піснях Карпатські гори. Мені як голові громади хотілося, щоб наша молодь, та й старші жінки, побачили на власні очі, яка гостинна Західна Україна, як тут зуміли зберегти унікальну культуру, як уміють шанувати земляків-українців, хоч би звідки вони приїхали. З радістю побачила очі колег, коли ми ступили на буковинську землю, і зрозуміла, що тепер вони не повірять брехливим байкам про те, що Західна Україна — то щось вороже, налаштоване проти росіян, українців із Росії.

Представники оргкомітету фестивалю зустріли нас у Чернівцях, і шлях до Вижниці ми долали зручним автобусом. Пан Юрій, відповідальний за зустріч, ще на вокзалі відразу погодився на наше прохання заїхати дорогою до музею-садиби славетного актора Івана Миколайчука.

Фестиваль стартував 28 серпня, і ми були першою делегацією, яка приїхала до Вижниці. Розташувалися у зручних хатках турбази “Черемош”, у густо-зеленому садку. Уявіть наше враження від величезної кількості яблук і слив під деревами. Хоч ми всі з України, і здавалося б, нас тим не здивуєш, але проживши по 20—30, а то і більше років у столиці Заполяр’я, де кожне яблучко “важить” шалені гроші, та яблучно-сливова високосність здавалася нам казкою або чудовим маревом.

А сам фестиваль, троїсті музики, майстри неперевершених витівок на скрипках і цимбалах, сорочки, трембіти, шалено-ритмічні гуцульські танці, винахідливо оздоблені крисані на головах чоловіків-гуцулів, череси, старовинні пістолі-криси, уткнуті за тими чересами. Суцільне захоплення! Так, це ще й просвітницька подорож до того куточка України, який багатьом нашим “Лелекам” був досі не відомий.

Люди відкривали для себе Україну, про яку знали лише з передач російського “телерадіо-брехунця”. Ця земля за різних часів зазнала болючих втрат, руйнівної чужинецької сваволі. Але вона живе за вселенським принципом: хто до неї з добрим словом, із щирим серцем, то й вона до того — з відкритою душею; а хто вдерся до неї з мечем, від меча і загине.

Усіх учасників фестивалю було понад 1600 осіб. На свято прибули українці з Америки, Канади, Польщі, Румунії, з багатьох областей України та ще ми, з Росії, —19 осіб.

Прибули ми на Буковину під прапором Мурманської області, й дуже вдячні очільникам Мурманська й області, бо саме з їхнього благословення наша подорож стала можливою. Адміністрації мера і губернатора надали нам чудові сувеніри, які ми залюбки подарували представникам оргкомітету фестивалю і керівникам Вижницької райдержадміністрації. Фільми і фотоальбоми з краєвидами Мурманщини ще довго нагадуватимуть гостинним господарям фестивалю, що і за межею 69-ої паралелі їхні земляки живуть Україною.

Не виникало жодних сумнівів щодо нашої участі в конкурсному змаганні. Адже їхати так далеко і бути просто гостями — не в нашій традиції. Щиро кажучи, трохи боялися, бо колективи-учасники були дуже сильні, добре підготовлені, особливо чоловічі хори, що виводили не менш як чотири, або й п’ять партій. Дуже майстерні у виконанні народних пісень були солістки-жінки. І це добре, що ми не розминулися з конкурсною програмою, бо для нас це був такий майстер-клас, яких тут, у Росії, не буває. Так, в Україні вміють проводити фестивалі.

Наш колектив, тобто гурт Народного українського хору “Лелеки”, представив на суд конкурсного журі дев’ять пісень: “Ой гиля, гусоньки, на став”, “Ой не плавай, лебедонько”, “Ой у полі нивка”, пісню Карпатських гір “Верховино, світку ти наш”. Пісні ці запозичені з різних реґіонів України і, напевно, тому наш виступ виокремлювався різноплановістю вибору репертуару.

Павлина Матвєєва виконала дві пісні: “Вітре буйний” на слова Тараса Шевченка і буковинську народну “Висока верба”. Катерина Кара заспівала українську народну пісню “Ой виорю я нивку широкую”. Молоденькі солістки Мирослава Аряшкіна й Ганнуся Петрунько виконали українську народну пісню “Сизокрилий голубоньку”, а сама Мирослава заспівала пісню з репертуару Ніни Матвієнко “Ой, роде наш красний”.

Члени журі були приємно вражені нашим виступом і, як висловилися самі, порушуючи конкурсний етикет, відразу після виступу нашого колективу висловили подив і подяку за те, що ми на Півночі Росії шануємо і плекаємо рідну мову і пісню.

“Лелеки” посіли два другі місця — у номінації хорового виконання і солоспіву. У номінації солоспіву лауреатом фестивалю стала Мирослава Аряшкіна. На завершальному концерті заходу всі гуртом — українці з різних куточків світу співали “Єднаймося, люба родино!” Так ми відчули себе не відірваними листками далеко від Батьківщини, а частиною великого народу із самобутньою культурою.

У рамках фестивалю були виїзди колективів з концертами у села району. Ми побували у високогірному селі Лукавці, й там уже виспівали все, що вміли. Після концерту на нас чекала гуцульська вечеря із забавками за участю троїстих музик. Так весело ми ще ніколи не гуляли... Довго ще пам’ятатимемо той щиросердний прийом і доброзичливість. Люди аж плакали, дивлячись на нас.

Наших жінок вразили торговельні ряди, розташовані колом на стадіоні, на якому відбувався фестиваль, і поза ним. Ото вже допалися до гуцульських розкошів! Якого намиста тут тільки не було! Ми накупили різних скарбів, бо були тут і плахти, і крайки до жіночого строю, і справжні гуцульські постоли, і сорочки, вишивані хрестиком і бісером, безліч дерев’яних виробів, ліжників, вінків і чілець до дівочих голівок, дисків із записами українських пісень тощо.

Під час закриття фестивалю нас привітав міністр культури і туризму України Василь Вовкун. Завжди принциповий до вимог етнографічної абетки, він був задоволений тим, як наші “Лелеки” дотримуються достеменності історичного українського костюма. Особливу увагу звернув на те, як покриті голови наших жінок і дівчат. Тому й запропонував сфотографуватися з нами на пам’ять.

Побували ми й на пусканні на бистрі води Черемошу гуцульської дараби. Велика кількість фото — свідки того, яким чудовим був XVIII Міжнародний гуцульський фестиваль, яка то була піднесено-могутня стихія українського культурного буття і миролюбної вдачі нашого народу.

Складаємо щиросердну подяку господарям фестивалю за те, що запросили нас до свого краю, до участі у фестивалі, забезпечили нам чудовий відпочинок і добрі згадки про наше перебування.

Бажаємо успіхів і наснаги голові Вижницької райдержадміністрації Олександрові Гриндею, голові районної ради Юрієві Никифоряку, директорові фестивалю Іванові Дрончуку, нашому куратрові Наталії Додяк, яка опікувалась нами, наче найріднішими людьми.

Многая літа вам, дорогі земляки. З роси і води вам; здоров’я, радості, достатку. Хай минають вас усілякі негоди, а щедрий Господь пошле рясні нагороди за вашу щиросердність і любов до рідної землі.

Наші дівчата Ганнуся Петрунько, Наталя Кодрабаєва та Мирослава Аряшкіна з міністром культури і туризму України

Торбинку “Вижниця” вручає Мирославі Аряшкіній директор фестивалю Іван Дрончук

Пускання на бистрі води Черемошу гуцульської дараби

“Лише сам художник знає, яким він хоче бачити свій твір”.

МИСТЕЦТВО ПЕРЕТИНУ ЛІТЕРАТУРИ З ЖИВОПИСОМ

Національний художній музей України і Французький культурний центр презентували виставку живопису сучасного французького художника Андре Жоліве “Квіти роману”.

Художник створює картини у стилі концептуалізму, поєднуючи декоративізм кольору і форми із символічністю й асоціативністю. Але найбільше зацікавлення викликала ілюстрована Андре Жоліве книжка українського поета і правозахисника Василя Стуса циклу “Костомаров у Саратові”. Ця книжка представляє жанр сучасного концептуального мистецтва. Її використано як творчий засіб, що походить з вільного пошуку діалогу літературного тексту й ілюстрацій, надаючи їй статусу предмета мистецтва. Такий статус мали рукописні книги, але він втрачений після винайдення друкарського верстата. До речі, французька традиція рукописної книги як твору мистецтва сягає глибини століть. Варто згадати хоч би “Прекрасний часослов герцога Беррійського”.

У доробку Андре Жоліве — понад 70 книжок, у створенні яких митець застосовував техніки гравюри, живопису, шовкографії, фотографії й малюнка, виданих іноді лише в одному примірнику. Але навіть коли книжку видають поліграфічним способом, кілька примірників обов’язково містять ілюстрації, намальовані вручну. Тож вартість такого примірника іноді дорівнює вартості кількох гравюр чи картини.

Особливе місце у творчості художника займає створення книжок на поетичні тексти французьких поетів (Віктора Сегалена, Жоеля Убо, Брюно Женеста) і поетів інших країн.

Якось Андре Жоліве прочитав кілька перекладів віршів Василя Стуса і був вражений їхньою філософською глибиною. “Це було, як спалах, я був вражений настроями і почуттями цієї поезії, особистістю поета, який сформулював свою екзистенційну максиму: “Я маю бути вірний своїй долі”, — розповідає художник. Коли його українські знайомі, що живуть у Франції, розказали про трагічну долю українського поета, який загинув у пермських таборах невдовзі після того, як його 1985 року Генріх Белль висунув на здобуття Нобелівської премії в галузі літератури, художник розшукав французькі переклади віршів В. Стуса. Вони надихнули його на створення книжки.

“Цикл віршів “Костомаров у Саратові” (переклад французькою Олеся Маслюка й Анн Рену) — це програмні вірші, що містять ідею усвідомлення власної долі, коли людина стає на власний шлях, — розповів на презентації син поета Дмитро Стус. — У цій поезії багато скорботи і розчарування, але є і референції, стосунки з Богом, іноді полярно протилежні, так само, як і в Тараса Шевченка”.

Порівняйте: у Шевченка — “...а до того я не знаю Бога” й у Стуса — “О Боже, білий світ — то біле божевілля, не варт твого зусилля...”, і зовсім протилежне Стусове: “А нишком послухай, чи Всесвіт не спить...”

Згадуючи про батька, Дмитро Стус акцентував: попри те, що поет почувався людиною Всесвіту, він залишався вірним сином народу, України, відданим корінню. “Україна народжувала немало талановитих людей, які знаходили себе в інших культурах. Проте Василь Стус обрав інший шлях: “я маю бути вірним своїй долі”. Людина, що мала великий потенціал, він обрав не правду життя, що веде до успіху, а правду батьків — носіїв національного, — сказав Дмитро Стус. — Вразило, що велика французька культура батькову поезію вважає для себе важливою. Але не хотів би говорити з приводу цього про політику власної держави”.

Під час презентації лунали вірші Василя Стуса українською й у французькому перекладі.

Андре Жоліве розповів, що книжка “Костомаров у Саратові” вийшла десятьма примірниками на спеціальному папері. У кожному він вручну відтворив ілюстрації, тож вартість одного примірника — майже тисяча євро. Один примірник подарує сім’ї Василя Стуса, а другий — Національному художньому музеєві України.

Художник розповів про свої живописні твори, що експонуються зараз у музеї. Їх покликала до життя поезія Василя Стуса. У картинах художника, яскравих за кольоровими поєднаннями і динамічних за ритмом, повних символізму, зашифровані сфери Всесвіту і цикли життя. Основна ідея — свобода ніколи нікому не належить. Куди складніша філософська концепція цих творів.

Однак і в ілюстраціях презентованої книжки, і в картинах художника не слід шукати буквального збігу тексту та зображення. Його немає. Сучасне концептуальне мистецтво у письмових поясненнях-концепціях іноді велемовніше, ніж у зображувальній частині. Так воно наближається до літератури.

Андре Жоліве

На виставці можна побачити і єдиний прижиттєвий портрет Василя Стуса, який 1968 року написав український художник Борис Довгань. Борис Степанович дружив зі Стусом і разом з дружиною допомагав і підтримував сім’ю репресованого поета.

Французи славляться патріотизмом. Можливо, тому саме французького митця надихнула особистість і творчість українського поета. Можливо, той, хто любить і шанує власну культуру, здатен оцінити ці почуття і в представника іншого народу.

Тож мистецький проект Андре Жоліве “Квіти роману” — не лише діалог літератури і сучасного візуального мистецтва, а й діалог української та французької культур.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО АНТИКВАРНОГО РИНКУ

Торішній перший Великий антикварний салон викликав неабияке зацікавлення у київських шанувальників мистецтва, не кажучи вже про колекціонерів. Другий, цьогорічний, що відкрився так само в Українському домі, зібрав трохи менше антикварних галерей і приватних колекціонерів, ніж торік. Проте відвідувачів усе одно багато, попри те, що вхід по кишені не кожному — 50 гривень. Що ж, справді, “рік у рік у нашій країні зростає інтерес до колекціонування старовинних предметів, пожвавлюється український антикварний ринок...” — цитую офіційне привітання, надіслане Великому антикварному салону Президентом Віктором Ющенком. Для тих, у кого є гроші (вітчизняна еліта, і бізнесова, а не культурна), зараз надійніше їх зберігати, вклавши у твори мистецтва.

Але не все, представлене на Великому антикварному салоні, — антикваріат. Подекуди власники галерей виставляють сучасні твори салонного штибу (хоч і художньо високоякісні). Професійні колекціонери називають це “новодєл”. У деяких картинах можна запідозрити підробку, приховану нібито під низькоякісним реставруванням. Таке часом трапляється, коли колеціонуванням антикваріату людина займається задля бізнесу.

А ось приватний колекціонер із Полтави Олександр Ємельянов свою колекцію європейського живопису XVIII—XX століть привіз не для того, щоб продати, а щоб показати іншим улюблені картини. Хоч художники в його колекції не найвідоміші, але сформована вона з великою любов’ю.

Другий Великий антикварний салон вирішив порадувати вітчизняну еліту творами зі всесвітньо відомої ливарної майстерні “Вальзуані” у Швейцарії. У цій майстерні відливали ще за життя свої роботи знамениті скульптори початку XX

століття — Роден, Далі, Помпон, Деґа, Ренуар, Модільяні, Ґоґен.

Так, на виставці можна було побачити роденівських “Громадян Кале”, ідентичних тим (також і за розмірами), які стоять на площі міста Кале у Франції, таких точнісінько, як у музеї Родена, “Мислителя”, “Вічну весну” чи “Поцілунок”. Враження від творів таке саме. Але...

Річ у тому, що свого часу батько нинішнього власника ливарної майстерні Леонардо Аргутинського-Долгорукого купив у Вальзуані печатку ливарні, а згодом усе виробництво і спадок збіднілої родини Вальзуані — гіпсові форми Деґа, Родена, Модільяні та інших разом з правом робити з них відливки.

Нинішній власник ливарні “Вальзуані” (він, до речі, був на відкритті Великого антикварного салону) дружив із Сальвадором Далі, отримав від нього право на відливання його найкращих скульптурних творів — “Носорог у мереживі”, “Мінотавр”, “Метаморфози Венери Мілоської”, “Істерична сюрреалістична жінка”, які також можна побачити в Українському домі.

Відливає свої скульптури в ливарні “Вальзуані” й відомий художник Михаїл Шемякін, що емігрував на Захід ще за часів Радянського Союзу.

“Але потрапити у “Вальзуані” непросто. Якщо прийде молодий скульптор і скаже: “Хочу відлити у вас скульптуру,” ми цього не робитимемо. Волію купувати права на роботи художників, яких уже немає серед живих, і відливати роботи самостійно, не маючи справи з митцями”, — розповідає Аргутинський-Долгоруков про принципи своєї роботи.

Зауважимо, що під час купівлі права на відлив скульптури оригіналами вважають перші 12 відливів.

Відомий сучасний український скульптор Олександр Сухоліт має іншу думку про те, що може в скульптурі називатися оригінальним твором. “Тільки сам художник знає, якою він хоче бачити свою скульптуру. В готовій відливці мого твору тільки я знаю, в якому місці треба підшліфувати, де зробити патину, де зняти зайві міліметри... Митець робить це інтуїтивно. І лише твір, який завершив сам митець, можна вважати унікальним й оригінальним — пояснює Олександр. — Навіть коли художник повторюється, тиражує твори, кажуть, що він уже створює не мистецтво, а товар”.

Ще більше питань виникає у багатьох знавців вітчизняного авангардного мистецтва у зв’язку з представленою “Вальзуані” на нинішньому антикварному салоні колекцією творів Олександри Екстер. Художниця, що займалася сценографією, створювала театральні костюми й ескізи декорацій, навчалась у Київській художній школі О. Мурашка, й емігрувавши після революції, решту життя прожила в Парижі. “Коли ескізи костюмів ще можна вважати такими, що вийшли з рук Екстер, то бронзові покриті яскравою емаллю рельєфи (художниця їх створювала з пап’є-маше. — *Авт.*) — це зовсім не в її стилі й кольорі”, — зауважує Людмила Лисенко, онука відомого українського скульптора, мистецтвознавець і викладач Національної академії мистецтв України.

Виконані на основі ескізів Олександри Естер до спектаклю “Фаміра Кіфаред” з бронзи й емалі статуетки (їх зробив один з найкращих сучасних французьких майстрів фарфорової пластики, як запевняє представник ливарні “Вальзуані”) так само не є творами Екстер. Етичніше було б підписати ці твори не О. Екстер, а ім’ям того самого майстра, додавши, як ведеться в таких випадках, “присвята...” або “за мотивами О. Екстер”.

“Ми показували ці твори Дмитрові Горбачову, українському мистецтвознавцеві, знавцеві авангарду, і він схвалив цю реконструкцію”, — запевняє представник “Вальзуані”.

Тож “Вальзуані” — це швидше естетичні, ніж мистецькі традиції й, безумовно, віртуозні технології, грамотне ведення бізнесу.

А колекцію народної ікони Середньої Наддніпрянщини з приватної зібрання художника Миколи Бабака, підтриману прекрасним каталогом, без жодних застережень можна вважати антикваріатом. Більшість представлених ікон створено у XIX ст. непрофесійними майстрами-самоуками, які наслідували іконографію, сюжети і прийоми професійного барокового живопису XVIII ст. Щире і наївне сприйняття української барокової традиції народними обдарованими майстрами — в цьому принада таких творів.

Пізніше, в кінці XIX—на початку XX ст., сільські фотографи, знімаючи в українських селах весілля, похорони і хрестини, повторювали композицію ікон. Це Микола Бабак продемонстрував кілька років тому на двох виставках, зіставляючи збільшені старовинні фотографії й ікони.

Тож на Великому антикварному салоні — 2009 представлено різноманітні сектори вітчизняного антикварного ринку, крім, даруйте, тіньового, а ринок тіньового антикваріату, подейкують, у нас вельми розвинений, втім, як і тіньова економіка. Викрадення мистецьких творів із державних музеїв відбувається іноді просто на замовлення певного грошовитого колекціонера. А держава не надто переймається проблемами українських державних музеїв, зокрема їхньою охороною.

Отож, і маємо те що маємо...

Сторінку підготувала
Ірина П’ЯТЧАНИН

МАРҐІНАЛЬНЕ Й АКТУАЛЬНЕ

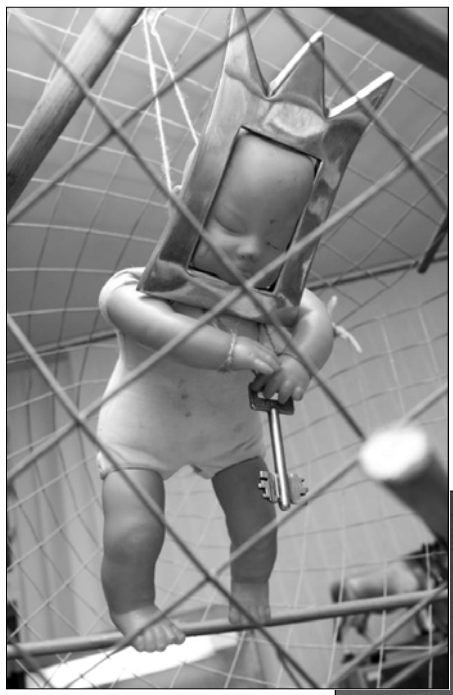

Сергій КЛИМКО
Фото **Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ**

У Державному музеї іграшки відкрилась виставка “Маленькі історії” Олександра Воловодовського. Акція здійснена в рамках ширшого проекту фонду “Ейдос” “Мистецтво апріорі: актуальні історії”, що покликаний “оживити” традиційні музеї, відкрити сучасне актуальне мистецтво для широкої аудиторії”. У цьому проекті було задіяно близько десяти музеїв у всій Україні.

Попри серйозність задуму організаторів “Мистецтва апріорі”, проект у Державному музеї іграшки можна назвати справді іграшковим. Посеред однієї з двох невеличких зал музею, за іграшковим парканом у різних позах і конфігураціях розміщено трансформовані автором ляльки. Представлені об’єкти зображують певний альтернативний світ, що “приховується” від дитини. Серед персонажів цього мінісадочка — прибиральники, повії, наркомани. Його огорожа, вочевидь, служить метафорою сегрегації ідентичностей, не допущених у “музей”.

Традиційно функція ляльки полягає в тому, щоб бути для дитини ідеальним об’єктом з дорослого світу, допомогою у формуванні символічної ідентифікації маленького громадянина (чи громадянки). Представлені в експозиції XX століття Державного музею іграшки ляльки-ливарники, машиністки, військові, колгоспниці, космонавти ілюструють ідеологічний пласт, який мав слугувати символічним обрієм радянської дитини.

Дореволюційні твори лялькового мистецтва найчастіше демонструють буржуазний побут, предмети бюргерського інтер’єру, представляючи водночас торгові марки “розвиненого капіталізму” в мініатюрі. Ляльки дев’яностих— двотисячних намагаються бути прикладом “здорового способу життя”, фізичних параметрів, моди й інших ідеалів середнього класу.

Відповідно, футуристично модифікований мотлох минулих епох, знайдений на блошиних ринках і перенесений до “іграшкового” музею, має представляти у деформованій ляльковій подобі марґінес сучасного суспільства — прибиральники, повії — свого роду неактуальну актуальність, тобто контрзразок. Це, на перший погляд, “провокативне” втручання може виявитися цілком канонічним жестом — ідеали молодіжної субкультури вісімдесятих вписуються в історичний ряд об’єктів музею, притрушених нафталіном.

Проте автор не зміг сформулювати адекватну концепцію, запропонувавши незріле бачення: розрізнені об’єкти, витримані в естетиці кіберпанку вісімдесятих, об’єднані лише своїм “декласованим” становищем, витіснені з масового обігу і, як наслідок, — “безкарно” трансформовані, є тут лише ностальгійним реверансом у бік трансгресивної західноєвропейської культури кінця минулого століття. До того ж, Державний музей іграшки — місце, яке навряд чи зазнає масового відвідування, робить “вузькоспеціальним” вислювання автора композиції, розраховане швидше не на дітей, а на рідкісного шанувальника сучасного українського мистецького процесу, що несподівано завітає до екзотичного іграшкового простору.

“Актуальне мистецтво настільки тісно переплетене з навколишньою реальністю — суспільними процесами, технікою і наукою, — що стає вагомою частиною соціалізації. Але воно поки що залишається поза увагою освітніх інституцій”, — ідеться у концепції. Це правдиві, але безвідносні до виставки слова. Іграшкова соціалізація, запропонована авторами проекту, до “актуального мистецтва” має швидше темпоральний стосунок і навряд чи є репрезентативним об’єктом, що міг би привернути увагу освітніх інституцій.

Розбіжність місця і події, задуму і реалізації — поширена мистецька проблема, специфіка українського контексту, й у даному випадку відповідального за проект фонду “Ейдос” — це хронічна нестача продуктивних ідей.

РОСИНКА, СПІЙМАНА У КАДР

Володимир СТАЛЬНИЙ,
член НСПУ

Дивна річ усе-таки творчість: візьме тебе, заполонить, навіє безліч асоціацій, не запитуючи, поведе до знайомого невпізнаного. Знайомого, бо стільки разів спіткався, але лише ковзав очима навколо. А треба душею побачити. Саме це і спало на думку, коли побував у Будинку творчості Харківської організації Національної спілки письменників України, де ознайомився з творчим доробком поета і фотохудожника Миколи Пивовара, автора багатьох книжок. На цей раз — фотоекспозиція. Звичайно, представлена лише дещиця з багатющого спадку автора, який понад чверть сторіччя співпрацював з різноманітними періодичними виданнями України. Але і це зібрання розкриває ідейно-моральну позицію автора, його ліричну філософію спостережень.

Фотовиставка за масштабами експозиції, технічним і художнім рівнем не має аналогів. Митець прагне відтворити світ навколо і в собі в різних вимірах: експресія, динаміка сучасності, замилування красою природи, гумор, доторки до тисячолітніх пам’яток історії — словом, вражає тематична насиченість фотовиставки.

Експозиція вибудувана навколо монумента на честь Незалежності України на майдані Незалежності в Києві й має назву “Кохаючи, люблю”. Назва виставки збігається з назвою нової книжки поета, яка щойно вийшла друком у видавництві “Майдан” у Харкові.

Свіжість, самобутність фотознімків відзначали багато глядачів, переважна більшість яких причетна до творчості. І за поезіями, і за фото Миколи Пивовара — жива доля, неповторний досвід. Це вже не тільки фото, а й ліричні образки, ліро-епічні ескізи (скажімо, “сім’я” білих лелек чи білих грибів, павучок на світанковій павутинці, скеля “Золоті ворота” Карадагу, велична могуть Шебелинського газопереробного заводу чи “Чорнобривець із джмелем”, проникліва міфологічність Свято-Успенської Святогірської лаври, епічна монументальність Мукачівського замку, велич монумента на честь Незалежності України в Києві).

Кожне фото говорить само за себе почуттями, емоціями, пристрастями, надіями і прагненнями митця. Зостається лише зачудуватися променистою росинкою, спійманою в кадр. Вона реальна і водночас метафорична. Така воля автора, і таке поєднання дає несподіваний ефект — знімок став багатоплановим і набув багатозначності.

Такі щасливі й непередбачувані перепади — в кожному знімку. Головне, що це безсумнівна, відкрита до співпереживання і співдружності щирість. Микола Пивовар відчуває водночас зв’язок і з природою, і з залізною стабільністю машин. Можливо, таке “сусідство трави і металу” і сприяло становленню особистості самого митця.

І в поезіях, і у світлинах Микола Пивовар упевнено традиційний. Він вважає, що жити в Україні, цінувати, відстоювати і захищати, творити її — провідне, основоположне покликання. Ідеться про високе почуття патріотизму, втраченого багатьма. Тут М. Пивовар непохитний, бо має невтомну жагу наближати щасливе, позбавлене братоворожнечі прийдешнє.

“Історія спорудження храму і трагічна, й велична, й показова”.

НА ІВАНА БОГОСЛОВА, У ШЕВЧЕНКОВОМУ

Хліб-сіль від земляків Кобзаря

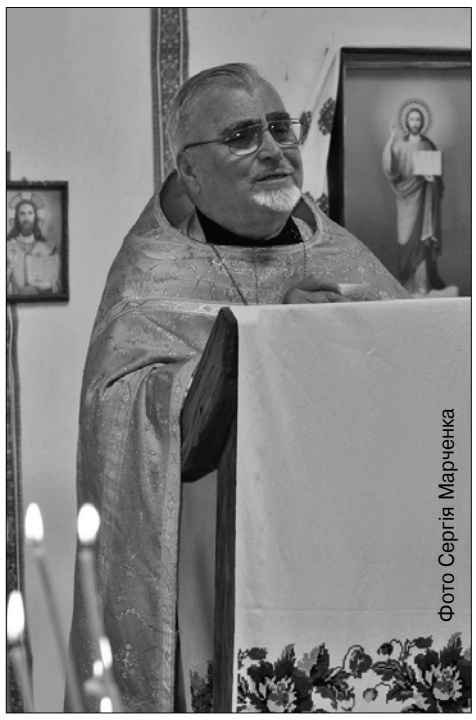

Настоятель храму Івана Богослова о. Петро Бойко

було храмове свято. Земляки Тараса Шевченка, по-давньому — керелівці (кирилівці) запросили гостей — працівників Інституту літератури НАНУ, членів Шевченківського комітету, лауреатів Національної премії України імені Т. Шевченка. Очолював київську делегацію голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка, академік Микола Жулинський. Звісно ж, взяли з собою подарунки — ошатні томики з бібліотеки шевченківських лауреатів, які були вручені й музеєві “Батьківщина Тараса Шевченка”, і пречудовій школі, приміщення якої вражає модерном і сучасним обладнанням.

Гостей зустрічали хлібом-сіллю, а Микола Григорович Жулинський, який приймав високий коровай нового врожаю, запропонував переломити хліб гостям і господарям — оте частування поєднало нас із людьми Шевченкового краю, поріднило й одразу позбавило наш приїзд будь-якої офіційщини. Бо що ріднить людей на світі найбільше? Спільна молитва і спільний хліб. На молитву рушаємо в храм Івана Богослова, де святкову відправу здійснює його настоятель отець Петро. В миру — Петро Тодосович Бойко, добре відомий всій Україні. Заслужений артист України, диктор Національної радіокомпанії, “голос” багатьох програм радіо “Культура” — чого лишень варті його прочитання “Кобзаря”, української історії, поем Івана Драча?! Втім, розбіжностей у діяльності Петра Тодосовича немає — він творить духовний храм українського слова і є одним з першобудівничих національної Єдиної Помісної Церкви. Храм Івана Богослова почали будувати ще в радянські часи. 1989 року вирішила громада звести церкву, освятивши ім’ям апостола-євангеліста, адже, як відомо, саме в церкві Івана Богослова, що існувала в часи Шевченкові, вперше причастився малий Тарас.

Історія спорудження храму і трагічна, й велична, й показова: церковну громаду не хотіли реєструвати, спочатку не виділяли, а потім намагалися визначити земельну ділянку якомога далі від центру села; кошти збирали всім миром, але основна їх частина надійшла з канадського Клівленду, долучилися й українці з Америки. Споруда вражає своїми розмірами і... необлаштованістю. Коштів не вистачило ні на утеплення, ні на усунення вад довгобуду, ні на підлогу, замість якої — дерев’яний настил. Але це храм — у ньому витає дух намоленості, він зворушує українським колоритом і атмосферою — майстерні вишиття парафіянок, що прикрасили ікони, престол і стіни розкішними рушниками, виростили живі квіти, подарували домашні образи — свідчать про те, що парафіяни люблять свою церкву, вірні їй і роблять усе для її становлення. Але без допомоги всієї України, всієї української Церкви не обійдуться. А чому б нам не приєднатися до земляків Шевченка? Сподіваюсь, що цю важливу проблему ми обов’язково підіймемо разом із о. Петром Бойком, із жителями села Шевченкового, з парафіянами храму Івана Богослова і не полишимо її, доки не розв’яжемо.

Того ж таки дня кияни побували в Будищі й Моринцях, а дорогою додому ще й ще поверталися до храмового свята: лауреати Шевченківської премії диригент Іван Гамкало, актриса Лариса Кадирова, поет Олесь Лупій, художник Євген Шевченко говорили про те, що Шевченків край і храм Івана Богослова варті найбільшої уваги й допомоги — і державної, і всенародної.

А ще, либонь, кожному з пасажирів цього “шевченкового” автобуса думалося про те, як щедро відзначила й обдарувала природа цю апостольську землю — краса дубових, тополиних, горіхових алей і шляхів-доріг, яблуневих садів, ставкових каскадів, лугових озеречок, мальовничість байраків, ярів, степів описана не раз і не два. То як же нам, українцям, не берегти її, не прикрашати, не шанувати дарами від праці нашої?

Вл. кор. “СП”

Над могилою матері Тараса Шевченка горить осінній кущ калини

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

16 жовтня у Національній філармонії України відбудеться авторський концерт запорізького композитора-пісняра Анатолія Сердюка “Краю мій рідний”, присвячений 20-річчю його творчої діяльності.

У програмі — пісні про гуляйпільську вольницю й Нестора Махна, козаків і Хортицю, ліричні пісні й романси в супроводі інструментального ансамблю (скрипка, гітара, рояль). У концерті візьмуть участь співачка, лауреат пісенних конкурсів Анастасія Шергіна та ансамбль бального танцю “Горизонт”.

Прозвучать пісні на вірші Д. Павличка, Л. Верьовки, Б. Олійника, М. Луківа, В. Крищенка, В. Шукайла, А. Ткаченка, Ф. Млинченка, С. Короненко, запоріжців П. Ребра, Г. Лютого, А. Рекубрацького, Л. Геньби, В. Чубенка, В. Коваль та інших.

Початок о 18:00. Квитки продаються в касах філармонії та в підземному переході на майдані Незалежності.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор **Павло МОВЧАН**

Головний редактор **Любов ГОЛОТА**

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора **Ніна ГНАТЮК** 279-49-47
Заступник головного редактора **Петро АНТОНЕНКО** 279-49-47
Заступник головного редактора з виробничих питань **Наталія СКРИННИК** 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар **Ірина ШЕВЧУК**
Відділ культури **Сергій КЛИМКО** 279-49-47
Відділ просвітянської роботи **Надія КИР’ЯН** 270-55-57
Відділ коректури **Олена ШУЛЬГА** 278-63-69
Комп’ютерна верстка **Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ** 278-63-69
Інтернет-редактор **Євген БУКЕТ** 279-39-55
Черговий редактор **Сергій КЛИМКО**

Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: **вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001**

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301241 Наклад у жовтні — 28 400

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**
Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги: на місяць — 4,27 грн. на 3 місяці — 12,36 грн.

4 820095 780016 09041